ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា
ជាតិ សាសនា ព្រះមហាក្សត្រ

ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា
មន្ទីរអប់រំ យុវជន និងកីឡារាជធានីភ្នំពេញ
វិទ្យាល័យសម្តេចអគ្គ. ហ៊ុន សែន សំពេង

អបអរសាទរទិវាជាតិអំណានលើកទី៦
អត្ថបទសុំចូលរួមប្រឡងប្រណាំងតាក់តែងសិក្សាកថា
ក្រោមប្រធានបទ

តម្លៃអក្សរសិល្ប៍នៃរឿងរាមកេរ្តិ៍ក្នុងសង្គមខ្មែរ

ដោយស្មេរ ឡុង ឆវឡ្យ
ទូរសព្ទលេខ ០៧៧ ៨៤០ ៧១១
ប្រព័ន្ធតេឡេក្រាម ០៧៧ ៨៤០ ៧១១

១១ មីនា ២០២១

មាតិកា

សេចក្ដីផ្ដើម ១
១- ប្រភពរឿងរាមកេរ្តិ៍ ២
២- ទម្រង់រឿងរាមកេរ្តិ៍ក្នុងសង្គមខ្មែរ ២
៣- តួអង្គក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ ៣
៣.១- តួអង្គទេព ៤
៣.២- តួអង្គអសុរៈ ៥
៣.៣- តួអង្គមុនីឥសី ព្រាហ្មណ៍ ៦
៣.៤- តួអង្គមនុស្ស ៧
៣.៥- តួអង្គសត្វ ៧
៣.៦- តួអង្គរុក្ខជាតិ ៩
៤- តម្លៃរឿងរាមកេរ្តិ៍ក្នុងសង្គមខ្មែរ ១០
៤.១- តម្លៃផ្នែកអត្ថន័យ ១០
៤.១.១- តម្លៃក្នុងវិស័យប្រពៃណី ជំនឿ ទំនៀមទម្លាប់ ១០
៤.១.១.១- វិស័យប្រពៃណី ១០
៤.១.១.២- វិស័យជំនឿ ទំនៀមទម្លាប់ ១១
៤.១.២- តម្លៃក្នុងវិស័យសិល្បៈ ១២
៤.១.៣- តម្លៃក្នុងវិស័យកីឡា ១៣
៤.១.៤- តម្លៃក្នុងវិស័យដាក់ឈ្មោះ ១៤
៤.១.៥- តម្លៃក្នុងវិស័យនយោបាយ ១៤
៤.១.៦- តម្លៃក្នុងវិស័យយុត្តិធម៌ ១៥
៤.២- តម្លៃផ្នែកអត្ថរូប ១៦
៤.២.១- តម្លៃផ្នែកសោភ័ណ ១៦
៤.២.២- តម្លៃផ្នែកសិល្បវិធីតែងនិពន្ធ ១៨
៤.២.២.១- វិធីតែងនិពន្ធ ១៨
៤.២.២.២- វិធីបង្ហាញតួអង្គ ១៩
៤.៤.២.៣- រូបារម្មណ៍វិធី ២០
៤.៣- តម្លៃផ្នែកអត្ថរស ២០
៤.៣.១- អច្ឆរិយរស ២០

៤.៣.២- វីររស……………………………………………………………………………………………..២០
៤.៣.៣- តថរស……………………………………………………………………………………………..២១
៤.៣.៤- ទស្សនីយរស……………………………………………………………………………………….២១
៤.៣.៥- កុសលរស………………………………………………………………………………………..….២១
ឯកសារពិគ្រោះ ……………………………………………………………………………………………២២

សេចក្ដីផ្ដើម

ដូចយើងបានដឹងហើយថា រឿងរាមកេរ្ដិ៍ខ្មែរមានប្រភពមកពីរឿងរាមាយណៈរបស់ឥណ្ឌាជាបទនិពន្ធដោយឥសីវាល្មិកិ(valmiki) នៅសតវត្សទី៣មនគ.ស.។ តាមរយៈភស្តុតាងចម្លាក់ឬសិលាចារឹក គេសង្កេតឃើញថារឿងនេះបានហូរចូលមកក្នុងសង្គមខ្មែរតាំងពីសម័យមុនអង្គរមកម្ល៉េះ។ សូមបញ្ជាក់ថានៅក្នុងស្រុកខ្មែរ រឿងរាមកេរ្ដិ៍មិនមែនមានត្រឹមតែបទនិពន្ធអក្សរសិល្ប៍ប៉ុណ្ណោះទេ ដ្បិតយើងឃើញមានរឿងរាមកេរ្ដិ៍ក្នុងទម្រង់សិល្បៈចម្លាក់ សិល្បៈគំនូរ អត្ថបទសំណេរ និងការពោលដោយមាត់ ជាដើម។ ម្យ៉ាងវិញទៀត រឿងរាមកេរ្ដិ៍ក្នុងសង្គមខ្មែរ មានទម្រង់បែបផែនទីទៃពីគ្នាខ្លះលើឈ្មោះតួអង្គឬសាច់ខ្លឹមសារទៅតាមទេសកាល តាមអ្នកពោលសម្ដែង ឬអ្នករៀបរៀង។

រាមកេរ្ដិ៍ មានន័យថា សេចក្ដីសរសើរ សេចក្ដីល្បីល្បាញនៃកេរ្ដិ៍ឈ្មោះរបស់តួអង្គព្រះរាមដែលជាអវតារទី៧របស់ព្រះវិស្ណុ។ រឿងនេះ ជាអក្សរសិល្ប៍ព្រាហ្មណ៍និយមដែលបានទទួលឥទ្ធិពលពីសាសនាព្រាហ្មណ៍ឬព្រហ្មញ្ញសាសនា ដែលមួយផ្នែក(ខ្សែទី១ដល់ខ្សែទី១០)និយាយពីការលើកសរសើរអាទិទេព ការប្រទ្បងប្រណាំងឫទ្ធិអំណាចគ្នា ព្រមទាំងចម្បាំងរាំងជល់ពោរពេញដោយអច្ឆរិយភាព និងមួយផ្នែកទៀត(ខ្សែទី៧៥ដល់ខ្សែទី៨០) និយាយពីជីវិតរស់នៅរបស់ព្រះរាមនិងគ្រួសារ។ យើងអាចនិយាយបានថា រឿងរាមកេរ្ដិ៍គឺជារឿងដែលបានលើកយកចំណោទបញ្ហាចម្បាំងមួយដ៏ធំរវាងតួអង្គអាទិទេពជាមួយតួអង្គអសុរៈដែលជាសភាវៈអាក្រក់ ហើយលទ្ធផលជ័យជម្នះបានមកខាងអាទិទេពតំណាងសភាវៈល្អ។

អស់រយៈកាលជាច្រើនរយឆ្នាំ រឿងនេះបានចូលជ្រួតជ្រាបស្ទើរគ្រប់សរសៃវប្បធម៌ខ្មែរ តួយ៉ាងក្នុងវិស័យប្រពៃណី ជំនឿ ទំនៀមទម្លាប់ វិស័យសិល្បៈ វិស័យកីឡា វិស័យដាក់ឈ្មោះ វិស័យនយោបាយ និងវិស័យយុត្តិធម៌ ជាដើម ព្រមទាំងដក់ជាប់ក្នុងជីវភាពរស់នៅប្រចាំថ្ងៃរបស់ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរផង។ មិនតែប៉ុណ្ណោះ រឿងរាមកេរ្ដិ៍ត្រូវបានគេបញ្ចូលក្នុងកម្មវិធីសិក្សាសម្រាប់សិស្សនិស្សិត តាំងពីថ្នាក់មធ្យមសិក្សារហូតដល់ថ្នាក់ឧត្តមសិក្សា។

ចំពោះការសិក្សាត្រួសៗនៅខាងក្រោមនេះ ស្មេរបានជ្រើសរើសយករឿងរាមកេរ្ដិ៍ដែលបោះពុម្ពផ្សាយដោយវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ គឺជាច្បាប់របស់អ្នកអង្គម្ចាស់វឌ្ឍឆាយាវង្សនិងជាច្បាប់របស់សាលាបារាំងចុងបូព៌ា។

១- ប្រភពរឿងរាមកេរ្តិ៍

កន្លងមក យើងឃើញមានអត្ថបទសិក្សាស្រាវជ្រាវនិងស្នាដៃជាច្រើនដែលនិយាយពីរឿងរាមកេរ្តិ៍ សុទ្ធតែបានបញ្ជាក់ស្របគ្នាថា រឿងរាមកេរ្តិ៍ខ្មែរមានប្រភពកំណើតចេញមកពីរឿងរាមាយណៈរបស់ឥណ្ឌា។ ម្យ៉ាងទៀត រឿងរាមាយណៈឥណ្ឌាមិនត្រឹមតែសាយភាយឥទ្ធិពលរបស់ខ្លួនចូលមកស្រុកខ្មែរតែមួយប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍តួយ៉ាងដូចជាស្រុកសៀម(រ៉ាមាកៀន) ស្រុកលាវ(ផាលក្សណ៍ ផាឡាម) ឬនៅឥណ្ឌូណេស៊ី (Kakawin Rāmâna)ជាដើម ក៏រងឥទ្ធិពលរឿងរាមាយណៈនៅក្នុងវិស័យស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍របស់ខ្លួនដែរ។

២- ទម្រង់រឿងរាមកេរ្តិ៍ក្នុងសង្គមខ្មែរ

នៅក្នុងស្រុកខ្មែរ ដោយសំអាងលើភស្តុតាងចម្លាក់និងសិលាចារឹកនៅតាមប្រាសាទបុរាណ អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវពិនិត្យឃើញថា រឿងរាមកេរ្តិ៍ចូលមកក្នុងសង្គមខ្មែរតាំងពីសម័យមុនអង្គរ។ បណ្ឌិត មីសែល ត្រាណេ[1] បានអះអាងថារឿងរាមកេរ្តិ៍កើតឡើងតាំងពីពាក់កណ្តាលសតវត្សទី៦នៃគ.ស. តាមរយៈភស្តុតាងរូបចម្លាក់ព្រះរាម ព្រះលក្ស្មណ៍ រាមបរមសូរ និងពលរាមនៅក្នុងរចនាបថភ្នំដា។

លុះមកដល់សម័យអង្គរ យើងកាន់តែឃើញចម្លាក់ច្រើនស្មុកស្មាញឆ្លាក់ពីដំណើររឿងរាមកេរ្តិ៍ តួយ៉ាងដូចជាចម្លាក់ប្រាសាទបន្ទាយស្រី ចម្លាក់នៅប្រាសាទអង្គរវត្តជាដើម។

នៅក្នុងសម័យកណ្តាល រឿងរាមកេរ្តិ៍បានចាប់កំណើតឡើងនៅក្នុងទម្រង់អត្ថបទកំណាព្យចារលើសាស្ត្រាស្លឹករឹត ប៉ុន្តែបានចម្លងបោះពុម្ពផ្សាយដោយវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ដែលមានអ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវជាតិខ្មែរមួយចំនួនយល់ឃើញដូចខាងក្រោម៖

លោក **ញ៉ុក ថែម** បានលើកឡើងថា៖

- ខ្សែទី១ដល់ខ្សែទី១០ ប្រហែលរៀបរៀងឡើងនៅស.វ.ទី១៧-១៨ រវាងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យជេដ្ឋាទី៤មកដល់ព្រះអង្គអេង ហើយនិពន្ធដោយអ្នកនិពន្ធតែម្នាក់(សាច់រឿងហាក់ដូចជាចប់មួយអន្លើទៅហើយ)
- ខ្សែទី៧៥ដល់ខ្សែទី៨០ ប្រហែលជាតែងក្នុងរជ្ជកាលព្រះអង្គអេងមកដល់ព្រះអង្គឌួង តែងដោយអ្នកនិពន្ធម្នាក់ទៀត។

អ្នកស្រី **ពៅ សាវរស** បានសិក្សានិងចែករឿងរាមកេរ្តិ៍ខ្មែរ(សៀវភៅដែលបោះពុម្ពផ្សាយដោយវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ជាពីរផ្នែកគឺ៖

- ផ្នែកទី១ ភាគទី១ដល់ភាគទី១០ មានទាំងអស់៥០៣៤វគ្គកំណាព្យ តែងឡើងរវាងសតវត្សទី១៦-១៧
- ផ្នែកទី២ ភាគទី៧៥ដល់ភាគទី៨០ មានទាំងអស់១៧៧៤វគ្គកំណាព្យ តែងឡើងរវាងពាក់កណ្តាលសតវត្សទី១៨។

សូមបញ្ជាក់ដែរថា ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យបានបោះពុម្ពរឿងរាមកេរ្តិ៍ចំនួន៤លើកមកហើយ ដោយប្រើក្រដាស

[1] មីសែល ត្រាណេ, ការសិក្សារឿងរាមកេរ្តិ៍។

សៀវភៅខ្នាតតូច គឺបោះពុម្ពលើកទី១ ឆ្នាំ១៩៣៧, បោះពុម្ពលើកទី២ ឆ្នាំ១៩៥៩, បោះពុម្ពលើកទី៣ ឆ្នាំ១៩៦១ និងបោះពុម្ពលើកទី៤ ឆ្នាំ១៩៩៥។ ដោយផ្អែកលើសៀវភៅបោះពុម្ពផ្សាយលើកទី៤ ស្មេរពិនិត្យឃើញមាន៖

ផ្នែកទី១		
ខ្សែ	**ចំនួនល្បះ**	**ចំនួនទំព័រ**
ខ្សែទី១	៤៩៤ល្បះ	៦៣ទំព័រ
ខ្សែទី២	៧១៧ល្បះ	៨៧ទំព័រ
ខ្សែទី៣	៣៥៨ល្បះ	៤៥ទំព័រ
ខ្សែទី៤	៥៣៥ល្បះ	៧០ទំព័រ
ខ្សែទី៥	៤៣៦ល្បះ	៥៣ទំព័រ
ខ្សែទី៦	៥២៨ល្បះ	៦៣ទំព័រ
ខ្សែទី៧	៤៥៩ល្បះ	៥៤ទំព័រ
ខ្សែទី៨	៥៩៣ល្បះ	៧២ទំព័រ
ខ្សែទី៩	៤២១ល្បះ	៥២ទំព័រ
ខ្សែទី១០	៣៨៣ល្បះ	៤៨ទំព័រ
សរុប	**៤៩២៤ល្បះ**	

ផ្នែកទី២		
ខ្សែ	**ចំនួនល្បះ**	**ចំនួនទំព័រ**
ខ្សែទី៧៥	៣១៨ល្បះ	៦២ទំព័រ
ខ្សែទី៧៦	២៩៧ល្បះ	៥៧ទំព័រ
ខ្សែទី៧៧	៣១៨ល្បះ	៦២ទំព័រ
ខ្សែទី៧៨	២៩៩ល្បះ	៥៦ទំព័រ
ខ្សែទី៧៩	២៩៦ល្បះ	៥៦ទំព័រ
ខ្សែទី៨០	២៤១ល្បះ	៤៨ទំព័រ
សរុប	**១៧៦៩ល្បះ**	

ចំណែកសម័យទំនើប វត្តមានរឿងរាមកេរ្តិ៍បានបន្តលេចឡើងក្នុងទម្រង់សិល្បៈគំនូរឬចម្លាក់នៅវត្តអារាម ឬសិល្បៈល្ខោនពោលដោយសម្តី ដូចជា៖

- *គំនូររឿងរាមកេរ្តិ៍នៅវិហារព្រះកែវមរកត* ជាស្នាដៃរបស់សម្តេច វាំង ជួន តែងឡើងនៅឆ្នាំ១៩០៣នៃគ.ស.។
- *រឿងរាមកេរ្តិ៍ ពោលដោយតាគ្រុឌ* ថតខ្សែអាត់សំឡេងដោយ អាឡាំង ដានីញ៉ែល នៅឆ្នាំ១៩៦៧-១៩៦៨ នៃគ.ស.។
- *រឿងរាមកេរ្តិ៍ និទានដោយតាចក់* ចម្លងខ្សែអាត់សំឡេងនិងបោះពុម្ពផ្សាយជាសៀវភៅដោយលោក ហ្វ្រង់ស្វ័រ ប៊ីហ្សូត៍ នៅឆ្នាំ១៩៧៣នៃគ.ស.។
- *រឿងរាមកេរ្តិ៍ ពោលដោយតាសយ* ថតជាសំឡេងនិងរៀបបោះពុម្ពផ្សាយជាអត្ថបទសំណេរដោយលោក ពិ ប៊ុន្នីន នៅឆ្នាំ២០០០នៃគ.ស.។

៣- តួអង្គក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍

ដូចយើងបានដឹងថា រឿងរាមកេរ្តិ៍គឺជាកម្រងវីរកថាដ៏វែង ដែលមួយផ្នែក(ខ្សែទី១-១០)រៀបរាប់ពីសង្គ្រាមរវាងតួអង្គអវតារអាទិទេពជាមួយនឹងអសុរៈ និងមួយផ្នែកទៀត(ខ្សែទី៧៥-៨០)បកស្រាយពីដំណើរជីវិតមនុស្សនិយមនៃតួអង្គព្រះរាមនិងញាតិវង្ស។ ដើម្បីបង្កើតដំណើររឿងឱ្យកាន់តែអស្ចារ្យ អ្នកនិពន្ធឬអ្នករៀបរៀងរឿងរាម

កេរ្តិ៍បានលើកបង្ហាញតួអង្គចម្រុះបែប រស់នៅទីឋានទីទៃពីគ្នា និងមានលក្ខណៈសម្បត្តិដោយឡែកពីគ្នាមកលាត ត្រដាង។ ឆ្លងតាមការអាននិងសិក្សារឿងរាមកេរ្តិ៍ ស្មេរសូមចែកតួអង្គជា៦ចំពូកផ្សេងគ្នា ដូចជាតួអង្គទេព តួអង្គ អសុរៈ តួអង្គឥសី តួអង្គមនុស្ស តួអង្គសត្វ និងតួអង្គរុក្ខជាតិ។

៣.១- តួអង្គទេព

នៅក្នុងប្រព័ន្ធជំនឿសាសនាព្រាហ្មណ៍ មានទេពច្រើនរាប់រយរាប់ពាន់អង្គដែលមាននាមផ្សេងៗគ្នា ឬទេព តែមួយតែមាននាមច្រើន តួយ៉ាងព្រះវិស្ណុមាននាមជាព្រះនារាយណ៍ ព្រះហរិ ព្រះភគវន្ត ព្រះអនន្ត ជាដើម។ នៅ ក្នុងចំណោមទេពទាំងនោះ មានទេពបីអង្គដែលគេចាត់ទុកជាធំកំពូលគេគឺ ព្រះព្រហ្ម ព្រះសិវៈ និងព្រះវិស្ណុ។ សម័យហិណ្ឌូនិយម ព្រះវិស្ណុត្រូវបានគេចាត់ទុកជាទេពដែលសំខាន់លើសលែងព្រះព្រហ្មនិងព្រះសិវៈ។ នៅក្នុង រឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងឃើញមានវត្តមានតួអង្គទេពជាច្រើន និងប្រើពាក្យបញ្ជាក់ទេពដល់ទៅចំនួន៦៧៨ដង នៃចំនួន ដងតួអង្គសរុប៤៦៦៥។ នៅខ្សែ១ដល់ខ្សែ១០ តួអង្គព្រះរាមត្រូវបានគេលើកគុណសម្បត្តិជាអង្គអវតារតំណាង ព្រះវិស្ណុនិងមាននាទីកម្ចាត់អសុរៈដែលជាសភាវៈអាក្រក់។

តារាងវត្តមានតួអង្គទេពនិងចំនួនដង

ល.រ.	ឈ្មោះទេព	ចំនួនដង	ល.រ.	ឈ្មោះទេព	ចំនួនដង
១	ព្រះនារាយណ៍	២០៣	១៥	ពិស្ណុការ/ព្រះពិស្ណុការ	៤
២	ទេព/ទេពកញ្ញា/ទេពអប្សរ	១៥៥	១៦	ព្រះពិរុណ	៤
៣	ឥសូរ/ព្រះឥសូរ	៨១	១៧	ព្រះពៃស្រពណ៍	៣
៤	សូរ្យ/សុរិយា/អាទិត្យ	៤៦	១៨	កោសី	២
៥	ព្រះឥន្ទ្រ/ឥន្ទ្រា	៣៦	១៩	គន្ធព្វ	២
៦	ចន្ទ្រ/ចន្ទ្រា	៣០	២០	ព្រះអគ្គី/ព្រះភ្លើង	២
៧	ព្រហ្ម/ព្រះព្រហ្ម	២៤	២១	ព្រះកាល	២
៨	ពាយ/ព្រះពាយ	២៤	២២	ព្រហស្បតិ៍	២
៩	ព្រះហរិ	១៦	២៣	ព្រះសៅរ	១
១០	ព្រះសមុទ្រ	១២	២៤	ព្រះម្រឹត្យូវ	១
១១	ព្រះធរណី/គង្ហីង	៩	២៥	ព្រះនេហ្វ	១
១២	ពិស្ណុ/ព្រះពិស្ណុ	៨	២៦	ព្រះកេតុ	១
១៣	ព្រះសុក្រ	៤	២៧	ព្រះគង្គា	១
១៤	ព្រះយម	៤			

៣.២- តួអង្គអសុរៈ

មិនថារឿងរាមាយណៈ រឿងរាមកេរ្តិ៍ ឬទេវកថាផ្សេងៗ អសុរៈឬយក្សត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជាសភាវៈអាក្រក់ ដែលតែងប្រព្រឹត្តិទង្វើយាយី បៀតបៀនតួអង្គដទៃទាំងនៅឋានសួគ៌ឬឋានកណ្តាល។ អសុរៈឬយក្សអង្គខ្លះមានឫទ្ធិអំណាចធម្មតា(ចេះកាឡាខ្លួន ចេះហោះហើរ) ឯអង្គអសុរៈខ្លះទៀតមានឫទ្ធិអំណាចខ្លាំងក្រាស់ក្រៃ ដែលសូម្បីទេពនៅឋានសួគ៌ក៏កោតអំណាចចេស្តាដែរ។ ដូចអ្នកធ្លាប់អានរឿងរាមកេរ្តិ៍ដឹងហើយថា អសុរៈដែលមានឫទ្ធិអំណាចកំពូលគេគឺ ក្រុងរាពណ៍ឬទសមុខ ដែលជាស្តេចយក្សសោយរាជ្យនៅនគរលង្កា មានយក្សបរិវារសេនាជំនិត និងមានបុត្រចំណានៗជាច្រើនអង្គ។ ប្រសិនបើពិនិត្យដំណើររឿងរាមកេរ្តិ៍ដែលបោះផ្សាយដោយពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ យើងឃើញវត្តមានតួអង្គអសុរៈឬយក្សដល់ទៅ១០៦៩ដង នៃចំនួនដងតួអង្គសរុប៤៦៦៥។ វត្តមាននេះលេចឡើងច្រើនជាងគេចាប់ពីខ្សែទី១ដល់ខ្សែ១០ ដែលបង្ហាញពីការបៀតបៀនរបស់អសុរៈលើតួអង្គទេពនិងយុទ្ធសង្គ្រាមដ៏វែងអន្លាយជាមួយតួអង្គទេព។

តារាងវត្តមានតួអង្គអសុរៈនិងចំនួនដង

ល.រ.	ឈ្មោះតួអង្គ	ចំនួនដង	ល.រ.	ឈ្មោះតួអង្គ	ចំនួនដង
១	រាពណ៍	២៤១	២១	ត្រីមុខ	៨
២	យក្ស/យក្សា	១៨១	២២	ប្រហោត	៨
៣	អសុរ/អសូរា	១៤៩	២៣	ត្រីសិរ	៧
៤	ពិភេក	៨៥	២៤	មហារីក	៧
៥	ឥន្ទ្រជិត	៦៨	២៥	មុខរក្ខ័ស	៧
៦	កុម្ភកាណ៍	៣៩	២៦	សហស្សកុមារ	៦
៧	ខរ/ក្រុងខរ	៣០	២៧	មហាក្បាល	៦
៨	អតិកាយ	២៣	២៨	ស័តពលី	៦
៩	សូរបនខា	២១	២៩	រាហូ	៥
១០	រាមបរមសូរ	១៩	៣០	កាកនាសូរ	៤
១១	មណ្ឌោគិរី	១៨	៣១	នរាត័ក	៤
១២	ទូសណ៍	១៧	៣២	រក្ខ័ស	៥
១៣	រក្ខសេន	១៦	៣៣	អាគុលយក្ខិនី	៤
១៤	មាលមាទ	១៣	៣៤	បរទុស្ត	៣
១៥	ភក្ខនេស	១២	៣៥	វិកតាសី	៣

១៦	កុម្ភន្ធ	១១	៣៦	មូលផល័ម	២
១៧	ទូរមុខ	១០	៣៧	កាមពាលី	១
១៨	មហោទរ	១០	៣៨	មហាកាយ	១
១៩	ពិរាធ	៩	៣៩	មហាបាស	១
២០	កុម្ភគទាធរ	៨	៤០	រុក្ខធន្ធ	១

៣.៣- តួអង្គមុនីឥសី/ព្រាហ្មណ៍

មុនីឥសីនិងព្រាហ្មណ៍ គឺជាតួអង្គសំខាន់មួយមិនថានៅក្នុងរឿងបែបព្រាហ្មណ៍និយមឬពុទ្ធនិយមឡើយ។ វត្តមានឥសីឬវត្តមានព្រាហ្មណ៍នៅក្នុងដំណើររឿង តែងតែប្រកបដោយលក្ខណៈសម្បត្តិជាអ្នកមានចំណេះចេះដឹង មានសិល្បមន្តវិជ្ជាការ តាំងសមាធិ ធ្វើតបៈភាវនាធម៌នាអាស្រមក្នុងព្រៃ និងជាទីគោរពប្រណិប័តន៍ពីសំណាក់តួអង្គផងទាំងពួង ព្រមទាំងតែងជួយសង្គ្រោះយឹតយោងឬអន្តរាគមន៍តួអង្គដទៃ ជាពិសេសតួអង្គឯកដែលជួបទុក្ខលំបាកនៅក្នុងស្ថានភាពណាមួយ។ តួអង្គមុនីឥសីនិងព្រាហ្មណ៍នៅក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងពិនិត្យឃើញមានវត្តមានដល់ទៅចំនួន១៥៦ដង នៃចំនួនដងតួអង្គសរុប៤៦៦៥។ នៅក្នុងនោះ តួអង្គមុនីឥសីឬព្រាហ្មណ៍ដែលលេចធ្លោនិងសំខាន់ជាងគេនៅក្នុងដំណើររឿងគឺ ឥសីពិស្វាមិត្រដែលត្រូវជាបិតាធម៌និងជាគ្រូបង្ហាត់បង្រៀនព្រះរាមនិងព្រះលក្ស្មណ៍ហូតចេះចប់គម្ពីរវេទ និងឥសីព្រះវជ្ជប្រិតដែលជួយមើលថែសីតានិងបុត្រក្រោយពេលដែលព្រះនាងត្រូវព្រះរាមបញ្ជាឱ្យព្រះលក្ស្មណ៍យកទៅសម្លាប់។

តារាងវត្តមានតួអង្គមុនីឥសី/ព្រាហ្មណ៍និងចំនួនដង

ល.រ.	ឈ្មោះតួអង្គ	ចំនួនដង
១	ឥសី/ឫសី/ទេពឥសី//ឥសីទេវា/ព្រះឥសី/មហាឥសី/មុនី/មុនីឥសី	១០៩
២	តាបស/ព្រះតាបស	១២
៣	ព្រាហ្មណ៍	១២
៤	មុនី/ព្រះមហាមុនី	១១
៥	ព្រះវជ្ជប្រិត	៥
៦	ពិស្វាមិត្រ	៣
៧	ព្រះភារទ្វារ/ឥសីពារទ្វារ	២
៨	មតង្គឥសី	២

៣.៤- តួអង្គមនុស្ស

នៅក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ តួអង្គមនុស្សដែលបង្ហាញនាមជាក់លាក់ច្រើនមានចំពោះស្រទាប់រាជវង្ស មានជាអាទិ៍ រាជវង្សរបស់ព្រះបាទទសរថ ព្រះបាទជនក ឬកូខ័នដែលជាស្តេចព្រៃ ជាដើម។ តាមរយៈអំណានរឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងស្រង់បានវត្តមានតួអង្គមនុស្សចំនួន៩៦០ដង នៃចំនួនដងតួអង្គសរុប៤៦៦៥។ ក្នុងនោះ វត្តមានតួអង្គព្រះរាមនិងព្រះលក្ស្មណ៍ យើងឃើញមាននៅគ្រប់ខ្សែនៃរឿង ពោលគឺតាំងពីដើមរឿងរហូតដល់ចប់រឿង។ ចំណែកព្រះញាតិដទៃទៀតរបស់ព្រះរាម(ក្រៅពីព្រះលក្ស្មណ៍) ច្រើនមានវត្តមាននៅខ្សែទី១ ខ្សែទី២ និងពីខ្សែទី៧៥ដល់ខ្សែទី៨០។

តារាងវត្តមានតួអង្គមនុស្សនិងចំនួនដង

ល.រ.	ឈ្មោះតួអង្គ	ចំនួនដង	ល.រ.	ឈ្មោះតួអង្គ	ចំនួនដង
១	រាម/រាមា/ព្រះរាម/ព្រះរាមា	២៧០	៨	កៃកេសី(មហេសីទី២របស់ស្តេចទសរថ)	៣៨
២	លក្ស្មណ៍/លក្សា/ព្រះលក្ស្មណ៍	១៨៥	៩	ជប្បលក្ស្មណ៍	២៩
៣	សីតា(មហេសីព្រះរាម)	១២០	១០	ទសរថ/ព្រះទសរថ/ព្រះបាទទសរថ/ស្រីទសរថ	២៧
៤	ភិរុត/ព្រះភិរុត	១១០	១១	ព្រះជនក/ព្រះបាទជនក	១៨
៥	កូខ័ន(ស្តេចព្រៃ)	៤៧	១២	កោសកល្យាណ(អគ្គមហេសីស្តេចទសរថ)	១៣
៦	ព្រះសុត្រុត	៤៦	១៣	រុទ្ធរៈ	៧
៧	រាមលក្ស្មណ៍(បុត្រព្រះរាម)	៤២	១៤	សមុទ្រ(មហេសីទី៣របស់ស្តេចទសរថ)	៤
១៥	អនុជិត	៤			

៣.៥- តួអង្គសត្វ

នៅក្នុងជំនឿសាសនាព្រាហ្មណ៍ សត្វខ្លះបានដើរតួជាជំនិះ ជាអវតារ ឬជាតួតំណាងរបស់ព្រះ របស់ទេវៈឬអាទិទេព។ ដូចយើងធ្លាប់ដឹងថា ទេពសំខាន់ៗក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍សុទ្ធសឹងតែមានជំនិះផ្ទាល់ព្រះអង្គ ដូចយ៉ាងព្រះព្រហ្មមានហង្សជាជំនិះ ព្រះសិវៈមានគោនិន្ទជាជំនិះ ព្រះវិស្ណុមានគ្រុឌជាជំនិះ។ ជាតឹកតាងបញ្ជាក់បន្ថែម រឿងរាមកេរ្តិ៍ខ្សែ១ យើងឃើញវត្តមានទេពភ្ជាប់ជាមួយនឹងជំនិះព្រះអង្គ ដូចឃ្លាកំណាព្យ *"...ព្រះឥន្ទ្រស្តេចលើឰរាអមរនោគេន្ទ្រា ស្មើរុងរឿងគិតដ៏ថ្កើង។ ព្រះអគ្គីស្តេចលើមាសភ្លើង តេជោជ័យថ្កើង ឫទ្ធីមាសមោះហិមា។ ព្រះពាយផ្សាយផ្សព្វវេហាស៍ អស្សពាហន៍លេលា គឺពាយក៏បក់បីប្របារ។ ព្រះពិរុណព្រះអង្គបីឌទារ ស្តេចលើនាគនាថ៌ ពិពិធពិពណ៌ជលជី។ ព្រះចន្ទ្រកុមារស្តេចលីលាលើបក្សី សុពណ៌មយូរចេនា។ ព្រះព្រហ្មទ្រង់ព្រតសីលា ស្តេចលើហង្សា ធិរាជរឹងឫទ្ធិដ៏តបៈ។ ព្រះនេហ្សតិរាជតេជៈ គង់លើយក្សតបៈ កំឡាំងក៏ស្តេចយាត្រា។ ព្រះពៃស្រីពណ៌រាជដ៏មហា ធិបតិន្ទលេលា លើក្រាយពិមានដ៏មង្គល។ ព្រះឥសូរសិទ្ធិសក្តិ៍សួស្តីសល់ ត្រៃកពដ៏*

មណ្ឌល សំណាក់នៃទេពឥន្ទ្រា។ ស្តេចលើឧសភរាជដ៏មហា អតិរេកមោះហិមា- នុភាពអំណាចព្រះធនូ..."។ ពិនិត្យតាមដំណើររឿង វត្តមានតួអង្គសត្វយើងស្រង់បានចំនួន១៦៥២ដង នៃចំនួនដងតួអង្គសរុប៤៦៦៥។ ក្រៅពីសត្វដែលជាជំនិះរបស់ទេពឬទាក់ទងនឹងទេព អ្នកនិពន្ធឬអ្នករៀបរៀងក៏បានរំលេចវត្តមានតួអង្គសត្វចម្រុះបែបផ្សេងទៀត មានជាអាទិ៍សត្វស្លាប សត្វម្រឹគ សត្វល្អិត ឬមច្ឆា ជាដើម ដែលមួយចំនួនធំសុទ្ធសឹងជាសត្វមាននៅក្នុងស្រុកខ្មែរ និងមានឈ្មោះហៅដោយប្រើពាក្យខ្មែរក៏មានចំនួនច្រើន។

តារាងវត្តមានតួអង្គសត្វនិងចំនួនដង

ល.រ.	ឈ្មោះតួអង្គ	ចំនួនដង	ល.រ.	ឈ្មោះតួអង្គ	ចំនួនដង	ល.រ.	ឈ្មោះតួអង្គ	ចំនួនដង
១	ពានរ/ពានរា/ពានរិន្ទ្រ/ស្វា	៣០៨	៣១	ភូមរ/ភូមរា/ភូមរី	៥	៦១	សារិកា	២
២	ហនុមាន(ស្វា)	២៥៥	៣២	ប្រើស	៤	៦២	សេក	២
៣	ពលី/ពាលី/ក្រុងពាលី(ស្វា)	១២៧	៣៣	មករ	៤	៦៣	ស្វាន	២
៤	សុគ្រីព(ស្វា)	១០៣	៣៤	មាន់ទឹក/មាន់ព្រៃ	៤	៦៤	សំពោច	២
៥	អង្គទ(ស្វា)	១០១	៣៥	រមាំង	៤	៦៥	ហូពូ(ហ៊ូពូ)	២
៦	នាគ/នាគា/នាគី	៨៦	៣៦	ហង្ស	៤	៦៦	ឱឡ	២
៧	ពាជី/សេះ/អស្សតរ/អស្សពាហ៍	៧៨	៣៧	ក្រសា	៤	៦៧	អាអូត	២
៨	ខុននីល(ស្វា)	៧២	៣៨	កាក/ក្អែក	៣	៦៨	ទន្សង	១
៩	ក្របី/មហិង្ស/មហិង្សា	៦៤	៣៩	ក្រួច	៣	៦៩	កន្លង់	១
១០	គជ/គជសារ/គជសីហ៍	៥៣	៤០	ខុននន្ទ(ស្វា)	៣	៧០	ក្ងាន	១
១១	ទូភី(ក្របី)	៣៩	៤១	ក្រៀល	៣	៧១	ក្ង	១
១២	តោ/សិង្ហ/សីហ	៣២	៤២	ខ្លែងខ្មោច/ខ្លែងស្រាក	៣	៧២	កំប្រុក	១
១៣	មហាជម្ពូ(ស្វា)	២៥	៤៣	ឆ្កែ	៣	៧៣	ខោរ(ស្វា)	១
១៤	គោ/គោមហិង្សា/ឧសភ	២៥	៤៤	ទោច	៣	៧៤	ឃ្មុំ	១
១៥	គ្រុឌ/គ្រុឌា	១៩	៤៥	ទៀវ	៣	៧៥	ថ្លាន់	១
១៦	ខុននល(ស្វា)	១៩	៤៦	លៀងភា	៣	៧៦	ទទា	១
១៧	ខ្លា/ព្យគ្ឃ	១៤	៤៧	ក្អែប	២	៧៧	ទីទុយ	១
១៨	ម្រឹគ/ម្រឹគា/ម្រឹគី	១៤	៤៨	ខុនជីព(ស្វា)	២	៧៨	ប៉ម៉ង់(ប្រមង់)	១
១៩	រាជសីហ៍	១៣	៤៩	ខ្សងហៀន	២	៧៩	ប៉ោលតោក	១
២០	ជតាយុ(គ្រុឌ)	១២	៥០	ខ្ជួយ	២	៨០	ប្រវឹក	១
២១	ជម្ពូ/ជម្ពូពាន(ស្វា)	១០	៥១	ចចក	២	៨១	ពម៉ា(ប្រមា)	១
២២	រមាស	១០	៥២	ត្មាត	២	៨២	ព្រាប	១

២៣	កុក	៨	៥៣	ទន្សាយ	២	៨៣	មមាច	១
២៤	ក្ងោក/មយូរ/មយូរី	៧	៥៤	ទន្សោង	២	៨៤	រុយ	១
២៥	ត្រី/មច្ឆា	៧	៥៥	ទុង	២	៨៥	រៃ(រៃកណ្ដឹង)	១
២៦	ពស់	៧	៥៦	ទោម	២	៨៦	លា	១
២៧	ពិពិត្រ	៧	៥៧	ពពូល	២	៨៧	សន្តគិរី(ក្របី)	១
២៨	ភូជង្គ	៦	៥៨	មមង់	២	៨៨	សុច	១
២៩	កេសរ(ស្វា)	៥	៥៩	មូស	២	៨៩	ឱដ្ឋ(ឧដ្ឋ)	១
៣០	ទ្រាយ	៥	៦០	របោម	២	៩០	ឥន្ទ្រី	១

៣.៦- តួអង្គរុក្ខជាតិ

មនុស្សរស់នៅតែងមានទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធជាមួយនឹងរុក្ខជាតិឬធម្មជាតិជុំវិញខ្លួន។ ដ្បិតមនុស្សត្រូវការអាស្រ័យផលរុក្ខជាតិសម្រាប់បរិភោគឬទទួលទាន ប្រើជាឱសថព្យាបាលជំងឺ ជម្រក ប្រព័ន្ធជីវចម្រុះ បរិយាកាស ព្រមទាំងផ្តល់អុកស៊ីសែនសម្រាប់ដកដង្ហើម។ កម្ពុជាពីអតីតកាល ធ្លាប់ជាប្រទេសមួយដែលសម្បូរសម្បត្តិធម្មជាតិជាពិសេសព្រៃឈើ។ ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ជាអាទិ៍អក្សរសិល្ប៍បុរាណតែងរំលេចនូវវត្តមានរុក្ខជាតិធម្មជាតិយ៉ាងសម្បូរបែបរបស់ខ្មែរ ដែលបង្កើតបានជាផ្ទាំងទស្សនីយភាពមួយដ៏ល្អជំរុញទៅលើកតម្លៃមួយផ្នែក(សោភ័ណ)នៃស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍សិល្បៈ។ ងាកមករឿងរាមកេរ្តិ៍ បើទោះបីជាមានប្រភពមកពីរឿងរាមាយណៈឥណ្ឌាម្តេចក្តី ក៏ប៉ុន្តែអ្នកនិពន្ធឬអ្នករៀបរៀងខ្មែរយើងបានលាតត្រដាងពីរុក្ខជាតិពិតៗដែលមាននៅក្នុងស្រុកខ្មែរ ប្រកបដោយកំណាព្យចាប់ចុងចួនយ៉ាងពីរោះរណ្តំ។ ការបង្ហាញរុក្ខជាតិធម្មជាតិនេះទៀតសោត ច្រើនលេចឡើងនៅពេលតួអង្គទទួលរងទុក្ខខ្លោចផ្សារ កណ្តោចកណ្តែង ត្រាច់រង្គត់នៅក្នុងព្រៃ ឬម្តងម្កាលដោយចម្បាំង(រវាងក្រុមតំណាងអាទិទេពនិងក្រុមយក្ស)។ យ៉ាងណាមិញ តាមការពិនិត្យលើដំណើររឿង យើងស្រង់តួអង្គរុក្ខជាតិបានចំនួន១២១ដង នៃចំនួនដងតួអង្គសរុប៤៦៦៥។

តារាងវត្តមានតួអង្គរុក្ខជាតិនិងចំនួនដង

ល.រ.	ឈ្មោះ រុក្ខជាតិ	ចំនួន ដង	ល.រ.	ឈ្មោះ រុក្ខជាតិ	ចំនួន ដង	ល.រ.	ឈ្មោះ រុក្ខជាតិ	ចំនួន ដង
១	ដើមតាល/ត្នោត/សប្តតាល	១៥	២២	គូលែន	១	៤៣	មាក់ប៉ែន	១
២	ឈូក/បទុម/បូទុម	១២	២៣	គ្រង់	១	៤៤	មាក់ប្រេង	១
៣	ស្វាយ	៩	២៤	គ្រញូង	១	៤៥	រមៀត	១
៤	ដើមរាំង	៧	២៥	គ្រើល	១	៤៦	រំដួល	១
៥	ដូង	៤	២៦	ចន្ទន៍	១	៤៧	លៀប	១
៦	ស្លា	៤	២៧	ចម្បី	១	៤៨	ល្មុត	១

៧	គុយ	៣	២៨	ច្បា	១	៤៩	លំពង់	១
៨	បង្គោ	៣	២៩	ជន្លួស	១	៥០	លំពោះ	១
៩	មង្សុត	៣	៣០	ជ្រៃ	១	៥១	សូក្រំ	១
១០	ក្រសាំង	២	៣១	ជ្រៃ	១	៥២	សូរភី	១
១១	ក្រាយ	២	៣២	ដង្កូម	១	៥៣	សេដា	១
១២	ក្រូច	២	៣៣	ទន្លាប់	១	៥៤	សេរមាន់(សិរមាន់)	១
១៣	ចម្ប៉ា	២	៣៤	ទូរេន	១	៥៥	ស្ដី	១
១៤	ភ្ញៀវ	២	៣៥	ទំពូង	១	៥៦	ស្ដៅ	១
១៥	មាក់ប្រាង	២	៣៦	ននោង	១	៥៧	ស្បូវ	១
១៦	ស្មី	២	៣៧	បក់	១	៥៨	ស្មាច់	១
១៧	ស្រគំ	២	៣៨	បុសនាគ	១	៥៩	ស្មៃ	១
១៨	ក្រកោះ	១	៣៩	ព្នៃល	១	៦០	ស្រឹង	១
១៩	ក្រស្នា	១	៤០	ញ្ញៅ	១	៦១	អញ្ចាន់	១
២០	ក្រាស	១	៤១	ព្រីង	១	៦២	ឧត្បល	១
២១	កំភ្លឹង	១	៤២	ព្រូស	១			

៤- តម្លៃរឿងរាមកេរ្តិ៍ក្នុងសង្គមខ្មែរ

៤.១- តម្លៃផ្នែកអត្ថន័យ

៤.១.១- តម្លៃក្នុងវិស័យប្រពៃណី ជំនឿ និងទំនៀមទម្លាប់

មនុស្សតាមជាតិសាសន៍នីមួយៗតែងបង្កើតបានប្រពៃណី ជំនឿនិងទំនៀមទម្លាប់របស់ខ្លួនស្របទៅតាមផ្នត់គំនិត ចំណង់ចំណូលចិត្ត ស្ថានភាពភូមិសាស្ត្រ ធម្មជាតិ អាកាសធាតុ ឬរបត់នយោបាយសង្គមជាដើម។ ប្រពៃណី ជំនឿនិងទំនៀមទម្លាប់ទាំងនោះរមែងបានរីកចម្រើនឬឱនថយទៅវិញក៏អាស្រ័យដោយមនុស្សសាសន៍នោះឯងរួមគ្នាកសាង លើកតម្កើង ថែរក្សា និងអភិវឌ្ឍ។ ដូនតាខ្មែរតាំងពីបុរាណកាលបានបន្សល់ទុកប្រពៃណីជំនឿនិងទំនៀមទម្លាប់ច្រើនស្អេកស្កះ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងទីនេះ យើងសូមលើកបង្ហាញត្រួសៗនូវប្រពៃណី ជំនឿនិងទំនៀមទម្លាប់មួយចំនួនតាមរយៈរឿងរាមកេរ្តិ៍ ដែលយើងនៅតែឃើញមានប្រតិបត្តិក្នុងសង្គមខ្មែរសព្វថ្ងៃ។

៤.១.១.១- វិស័យប្រពៃណី

ប្រពៃណីខ្មែរ មានច្រើនបែបច្រើនសណ្ឋានណាស់តាំងពីបរមបុរាណរហូតដល់បច្ចុប្បន្ន និងបានជ្រួតជ្រាបចូលគ្រប់ស្រទាប់មនុស្សក្នុងសង្គមខ្មែរ រាប់តាំងពីព្រះមហាក្សត្រ មន្ត្រី រាស្ត្រ ឬកសិករ។ ឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈរឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងសង្កេតឃើញមានប្រពៃណីសំខាន់ៗមួយចំនួនដែលមានឥទ្ធិពលនិងប្រតិបត្តិក្នុងសង្គមខ្មែរដូចជា៖

- **ពិធីច្រត់ព្រះនង្គ័ល :** ច្រត់ព្រះនង្គ័ល ជាកិច្ចប្រពៃណីដែលមានជាប់ទាក់ទងនឹងសាសនាព្រាហ្មណ៍។ នៅ

ក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ខ្សែ១ យើងឃើញតួអង្គស្តេចជនកទ្រង់ប្រារព្ធពិធីនេះ សម្រាប់ជាប្រយោជន៍សុខក្សេមក្សាន្តជូនប្រជារាស្ត្រនគរព្រះអង្គ។ ចំពោះក្នុងសង្គមខ្មែរវិញ នៅខែពិសាខនៃឆ្នាំនីមួយៗ យើងឃើញព្រះមហាក្សត្រទ្រង់យាងជាព្រះរាជាធិបតីប្រារព្ធពិធីច្រត់ព្រះនង្គ័លដែរ។

○ **ប្រពៃណីស្នងរាជសម្បត្តិ** : ចំពោះរបបនយោបាយរាជានិយម បវេណីនៃការស្នងរាជសម្បត្តិ គឺត្រូវបានទៅលើបុត្រច្បងនៃអគ្គមហេសី។ បុត្របន្ទាប់មិនអាចរឹងទទឹង ប៉ះបោរ ប្រឆាំងចង់បានរាជសម្បត្តិឡើយ ដ្បិតខុសនឹងបវេណីនាំឱ្យរាស្ត្រទូទៅចំអកនិន្ទា ប៉ះពាល់ដល់ព្រះកិត្តិយស។ រឿងរាមកេរ្តិ៍បានបង្ហាញពីវិបត្តិរាជវង្សដោយសារតែបញ្ហារាជសម្បត្តិ។ ព្រះបាទទសរថបានជាជ្រុលសន្យាពាក្យសត្យនឹងនាងកៃកេសីថា ឱ្យព្រះភិរុតឡើងសោយរាជ្យបន្ទាប់ពីព្រះអង្គ។ ជាក់ស្តែងព្រះភិរុតជាអនុជរបស់ព្រះរាម តាមប្រពៃណីរាជសម្បត្តិមិនត្រូវបានលើព្រះភិរុតទេ។ ព្រះភិរុតផ្ទាល់ព្រះអង្គតាំងគោរពប្រពៃណីនេះមុតមាំ គោរពស្រឡាញ់ព្រះរាម និងមិនអាចឡើងសោយរាជសម្បត្តិមុនបងបានដែរ។

○ **ពិធីមង្គលការ** : មង្គលការ ជាកិច្ចប្រពៃណីមួយក្នុងន័យផ្សំផ្គុំកូនប្រុសស្រីឱ្យក្លាយជាប្រពន្ធប្តីនឹងគ្នា។ ជាទូទៅ ម្តាយឪពុកទាំងពីរខាងតែងរំពឹងចង់បានអនាគតកូនប្រសាដែលមានទាំងសមត្ថភាព ទាំងចំណេះដឹង សីលធម៌ល្អថ្លៃថ្នូរ ឬមានលក្ខខណ្ឌសមស្របក្នុងការផ្តល់សុភមង្គលជូនគ្រួសារថ្មីរបស់កូនៗ។ ងាកមកក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងដឹងថាព្រះជនកបានជ្រើសរើសស្វាមីជូនបុត្រីដោយពិធីលើកធ្នូ មានន័យថាជាការរើសរកបុត្រសុនិសាដែលខ្លាំងមានសមត្ថភាព។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ចំពោះកិច្ចមង្គលអាពាហ៍ពិពាហ៍ត្រូវមានការចូលរួមជាធំពីម្តាយឪពុកនិងប្រារព្ធធ្វើនៅខាងកូនស្រី។

៤.១.១.២- វិស័យជំនឿនិងទំនៀមទម្លាប់

០ **ជំនឿទាក់ទងនឹងសត្វកុក** : យើងច្រើនស្គាល់ កុក ថាជាបក្សីមួយប្រភេទ ចាប់ត្រីរស់ជាអាហារ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងផ្នែកជំនឿវិញ ចាស់ៗមួយចំនួនតែងកត់សម្គាល់ថាកុកជាសត្វចង្រៃឬនាំគ្រោះមិនល្អ ពិសេសនៅពេលវាហើរវិលងដំបូលផ្ទះឬទំលើដំបូលផ្ទះ។ រឿងរាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី៤ ទំព័រ៣៥ បានបង្ហាញឱ្យយើងឃើញពីជំនឿទាក់ទងនឹងកុក។ ពេលស្វែងរកព្រះនាងសីតា ព្រះរាមនិងព្រះលក្សណ៍បានជួបនឹងកុក ពេលនោះព្រះលក្សណ៍បានថ្លែងចំៗថាកុកចង្រៃ។ ទាំងកុកខ្លួនឯងក៏បានបញ្ជាក់ថាខ្លួនចង្រៃដែរ ដូចមានឃ្លាកំណាព្យថា *"នាអង្គអញខ្ញុំសព្វថ្ងៃ អនេកបីចង្រៃ រាហូឧបទ្រុពណា។ ព្រះអង្គនឹងចាប់លង្កា នាថ្ងៃណាៗ ព្រះអង្គប្រមាណអញខ្ញុំ។ អញខ្ញុំហើរដោយបីជុំ បន្ទាយលង្កាធំ នោះសូន្យលង្កាអន្តរាយ"*។ លុះសង្គ្រាមកើតឡើងនៅក្រុងលង្កាវាងទ័ពខាងព្រះរាមនិងទ័ពក្រុងរាពណ៍ លទ្ធផលគឺក្រុងលង្កាទាំងមូលត្រូវវិនាសដូចកុកបញ្ជាក់មែន។

០ **ជំនឿខាងក្បួនទស្សន៍ទាយ** : ខ្មែរធ្លាប់និយមជឿទៅលើក្បួនទស្សន៍ទាយតាំងពីសម័យព្រេងនាយមកដល់បច្ចុប្បន្ន។ យើងឃើញមានក្បួនទស្សន៍ទាយថ្ងៃខែឆ្នាំ ទាយមើលគ្រោះ ទាយជោគជតារាសី ទាយកាត់សប្តិជាដើម។ ផ្អែកលើរឿងរាមកេរ្តិ៍ មានតួអង្គហោរាទស្សន៍ទាយចំណានៗដូចជា ពិភេក ប្រហេត និងជម្ពូពាន ដែលសុទ្ធ

សឹងទាយដំណើរហេតុភេទបានឲតធាប់ដូចសេចក្តីពិត។ នៅក្នុងចំណោមហោរាទាំងបីខាងលើនេះ យើងសង្កេតពិនិត្យឃើញឈ្មោះហោរាពិភេក មានឥទ្ធិពលណាស់នៅក្នុងប្រព័ន្ធជំនឿទស្សន៍ទាយក្នុងសង្គមខ្មែរ។ ឧទាហរណ៍ក្បួនទាយពិភេក សេះ៦ *"កាលព្រះលក្សណ៍អនុជា ចេញសាងចរិយាចិត្តស្មោះសរ មានយក្សមេម៉ាយរូបល្អ ចង់បានពុទ្ធោរួមពិសម័យ"* បង្ហាញពី

○ **ជំនឿមន្តគាថា** : តាមយើងធ្លាប់ដឹង មន្តគាថា គឺគេធ្វើសម្រាប់ជាគ្រឿងរក្សាការពារខ្លួនពីគ្រោះភ័យន្តរាយការពារកុំឱ្យខ្មោចព្រាយបិសាចយាយី ឬសម្រាប់ប្រសិទ្ធីសុខសួស្តីផ្សេងៗទៀត។ ទំនៀមពីដើមរៀងមក បុគ្គលចេះមន្តគាថាច្រើនជាព្រាហ្មណ៍ ឥសី បព្វជិតសង្ឃ ឬគ្រូហ្មទ្យ។ល។ ចំពោះរឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងសុទ្ធតែបានឃើញថាតួអង្គជាច្រើនចេះមន្តអាគមគាថា អាចសូត្រសែកជបសិល្ប៍ទិព្វមន្ត សណ្តំអន្ទង ប្រកបដោយអច្ឆរិយភាពជាពន្លឹក។ រីឯក្នុងសង្គមមនុស្សជាក់ស្តែង យើងក៏ពិនិត្យឃើញមានកិច្ចប្រតិបត្តិមន្តគាថាតាំងពីដើមរៀងមកដែរ។ តួយ៉ាងដូចជាមន្តគាថាបទសរព្រះនារាយណ៍ទាំង៥ សម្តែងដូច្នេះថា *"ឥតិបិសោភគវា ខ្ញុំសូមរាជនា សរព្រះនារាយណ៍ឫទ្ធិវង់ ខ្ញុំសូមលើកកម្សង់ ផ្ទង់អារាជនា សរព្រះព្រហ្មាស។"*... សំដៅសេចក្តីថាសូមឱ្យបានកម្ចាត់នូវឧបទ្រព្យចង្រៃផងទាំងពួង សូមឱ្យបានឈ្នះមានពន្លឺចែងចាំង...។

○ **ទំនៀមកោរជុក** : យើងអាចនិយាយថា *កោរជុក* គឺជាកិច្ចទំនៀមមួយដែលរៀបចំឡើងក្នុងអត្ថន័យផ្តល់មង្គលជូនកូនប្រុសស្រីនៅមុនពេលពេញវ័យ។ ប្រភពនៃទំនៀមកោរជុកក្នុងសង្គមខ្មែរ មានតាំងពីពេលដែលខ្មែរកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍មកម្ល៉េះ។ នៅសម័យបុរាណរហូតដល់ដើមសតវត្សទី២០ ទំនៀមនេះទំនងនៅនិយមចំពោះគ្រប់ស្រទាប់មនុស្សក្នុងសង្គមខ្មែរទោះទាំងបុត្រមហាក្សត្រ កូនមន្ត្រី ឬកូនប្រជាពលរដ្ឋដែលមានធនធានស្តុកស្តម្ភ។ ឯកសារស្រាវជ្រាវមួយ(2)បានបង្ហាញថា *ក្នុងគំនូររឿងរាមកេរ្តិ៍នៅវិហារវត្តបូព៌ ក្រុងសៀមរាប មានឈុតមួយនិយាយពីពាលីយកអង្គទជាកូនទៅកោរសក់ ឯបុព្វជិតជាអ្នកធ្វើកិច្ចនោះជាតាឥសី ហាក់ដូចជាប្រពៃណីព្រាហ្មណ៍ដូច្នោះ*។ យ៉ាងណាមិញនៅសង្គមខ្មែរបច្ចុប្បន្ន យើងសង្កេតឃើញទំនៀមកោរជុកនៅធ្វើតិចតួចបំផុតតាមខេត្តខណ្ឌខ្លះប៉ុណ្ណោះ ដូចជាតំបន់អង្គរជាដើម។

៤.១.២- តម្លៃក្នុងវិស័យសិល្បៈ

រឿងរាមកេរ្តិ៍បានជ្រួតជ្រាបទៅក្នុងវិស័យសិល្បៈខ្មែរជាច្រើនទម្រង់ ដូចជាសិល្បៈល្ខោន សិល្បៈចម្លាក់-គំនូរ និងសិល្បៈអក្សរសិល្ប៍ ជាដើម។ ចំពោះសិល្បៈល្ខោនដែលយកសាច់រឿងរាមកេរ្តិ៍ទៅសម្តែង យើងសង្កេតឃើញមានក្នុងទម្រង់ល្ខោនខោល ល្ខោនស្រមោលស្បែកធំ ល្ខោនស្រមោលស្បែកតូច។ ឯវិស័យសិល្បៈចម្លាក់-គំនូរ យើងឃើញមានឆ្លាក់ជារូបទេពឬរូបតួអង្គដទៃទៀតក្នុងរឿង(ហនុមាន ពាលី សុគ្រីព ទូភី...) នៅលើថៃវ សសរផ្តែ ឬហោជាងប្រាសាទបុរាណ ឬគូរជាគំនូរនៅតាមវិហារវត្តអារាមពុទ្ធសាសនា ឬឆ្លាក់រូបតួអង្គរឿងរាមកេរ្តិ៍នៅជាប់

(2) សូមមើល អាំង ជូលាន, ព្រាប ចាន់ម៉ារ៉ា, ស៊ុន ចាន់ដឹប, (២០០៧), *ដំណើរជីវិតមនុស្សខ្មែរមើលតាមពិធីឆ្លងវ័យ*, ផ្សាយដោយហនុមានទេសចរណ៍ : ទំព័រ១២-១៣។

នឹងវត្ថុសក្ការៈបូជាឬសម្ភារៈប្រើប្រាស់ផ្សេងៗមានផ្ដិល ភាជន៍ ព្រះខ័ន។ល។ ចំណែកនៅក្នុងសិល្បៈចម្រៀងឬសិល្បៈភាពយន្តវិញក៏ទទួលរងឥទ្ធិពលពីរឿងរាមកេរ្តិ៍ផងដែរ ដូចជាចម្រៀងល្ខោនហ្លួង និងរឿងរាមកេរ្តិ៍ដែលថតជាអក្សរសិល្បភាពយន្ត។

៤.១.៣- តម្លៃក្នុងវិស័យកីឡា

វិស័យកីឡានៅទីនេះ យើងសូមលើកតែចំពោះកីឡាប្រដាល់មកនិយាយតែប៉ុណ្ណោះ។ ដូចយើងដឹងហើយថា ដំណើររឿងរាមកេរ្តិ៍ខ្សែ១-១០បានបង្ហាញពីវិវាទទំនាស់មិនចេះចប់មិនចេះហើយរវាងក្រុមតួអង្គតំណាងសភាវៈល្អនិងក្រុមតួអង្គតំណាងសភាវៈអាក្រក់ តួអង្គស្វានិងស្វា ឬក្របីនិងស្វា ជាដើម។ ដូច្នេះ នៅក្នុងកិច្ចការសង្គ្រាមតទល់គ្នាទៅវិញទៅមកនេះ យើងឃើញតួអង្គទាំងពីរខាងប្រកបដោយឫទ្ធិអំណាចដ៏ខ្លាំងសម្បើម ប្រើស្នៀតក្បាច់ផ្សេងៗដើម្បីកាច់យកឈ្នះគ្នាតែរៀងខ្លួន។ តួយ៉ាងដូចឈុតឆាកប្រកួតគ្នារវាង**ពាលីនិងទូភី**(*...ពាលីស្ដេចហិចហោះផ្សង ចរចេញយុទ្ធផង នូវក្រុងទូភីមហិមា។ ស្ដេចប្រយុទ្ធនូវរាជមហិង្សា ពីប្រឋម សុរិយា លុះអស្ដង្គតបាត់ថ្ងៃ។ សឹងជាញរឿណរង្គដ៏ទីទៃ ពុំលុះនាក្សយ័ ជីវិតនោះមួយៗណា។*[3]...) **ពាលីនិងសុគ្រីព**(... *ក្សិណរាជពាលីស្ទុះស្ទែង ចាប់សុគ្រីពខែង ក៏កាន់នូវត្បូងដ៏គ្រវី។ បោះបោកវាត់វាយនូវឫទ្ធី ពាលីរាជដ៏ក្របុី គ្រវីអនុជស្ទើរក្សយ័។*[4]...) ឬ**ព្រះលក្ស្មណ៍និងឥន្ទ្រជិត***(... ឥន្ទ្រជិតទ្រើសទ្រង់ធនូសា- ហ័សចេញបែកជា ន្ទេះនូវភ្លៀងដោរជេល។ ព្រះលក្ស្មណ៍ទ្រង់តេជោពល ផ្លែងសរជាខ្យល់ វាតាក៏បក់ខ្ចាយខ្ចាត់*[5])។

ដំណើរប្រយុទ្ធគ្នាដ៏ស្រួចស្រាវនៃតួអង្គនិងនាមតួអង្គទាំងអម្បាលនៅក្នុងរឿងខាងលើ បានជះឥទ្ធិពលនិងបន្សល់ទុកជាមរតកសម្រាប់សង្គមកម្ពុជារហូតដល់សព្វថ្ងៃនេះ តួយ៉ាងមានក្បាច់គុននិងរបៀបថ្វាយបង្គំគ្រូនៅមុនពេលកីឡាករប្រដាល់ចាប់ផ្ដើមប្រដាល់ ឬកិច្ចហាត់សម្ដែង ឬកិច្ចប្រកួតគុនផ្សេងៗ ដូចឃើញឃើញមានឈ្មោះខាងក្រោម៖

ឈ្មោះគុន		
ល.រ.	ឈ្មោះក្បាច់(គុនល្បុក្កតោ)	ឈ្មោះតួអង្គ
១	ក្បាច់ក្របី ឬតួរភី ឬក្របីរុលនឹម	ទូភី
២	ក្បាច់ក្របីបុកនឹម	ក្របី(ទូភី)
៣	ក្បាច់ហនុមានបំបាក់ភ្នំភ្លើង	ហនុមាន
៤	ក្បាច់ដំហរគ្រុឌ	គ្រុឌ
៥	ក្បាច់តួរភីបំបែកដំបូក	ទូភី
៦	ក្បាច់ស្វាបេះសេដា ថ្វាយព្រះរាម	ព្រះរាម

ឈ្មោះរបៀបបង្គំគ្រូ		
ល.រ.	របៀបបង្គំគ្រូ	ឈ្មោះតួអង្គ
១	របៀបព្រះលក្ស្មណ៍ព័ទ្ធសីមា	ព្រះលក្ស្មណ៍
២	របៀបព្រះរាមផ្លែងសរ	ព្រះរាម
៣	របៀបក្រុងរាពណ៍សម្ដែងឫទ្ធិ	ក្រុងរាពណ៍
៤	របៀទូភីលេងស្នែង	ទូភី
៥	របៀបទូភីសម្ដែងឫទ្ធិ	ទូភី
៦	របៀបហនុមានសម្ដែងឫទ្ធិ	ហនុមាន

[3] ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, (គ.ស.១៩៩៥), *រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី៥*: ទំព័រ១៧។

[4] *-ដ.ឯ.ម-,*: ទំព័រ៤០។

[5] ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, (គ.ស.១៩៩៥), *រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី៩*: ទំព័រ៣៨។

៤.១.៤- តម្លៃក្នុងវិស័យដាក់ឈ្មោះ

ឈ្មោះ មានសារៈសំខាន់ម្យ៉ាងក្នុងការបង្ហាញឱ្យយើងដឹងពីអត្តន័យ អត្តសញ្ញាណ ទស្សនៈផ្នត់គំនិត ឬចំណង់ចំណូលចិត្ត។ល។ យើងតែងសង្កេតឃើញថា ទំនោរនៃការដាក់ឈ្មោះមនុស្ស សម្ភារៈប្រើប្រាស់ ឈ្មោះទីកន្លែង ឬឈ្មោះម្ហូបអាហារផ្សេងៗ ច្រើនយោលទៅតាមពេលវេលា រណ្ដំឈ្មោះសាច់ញាតិ ឈ្មោះអ្នកសិល្បៈល្បីៗ ឈ្មោះរុក្ខជាតិ ឬដាក់ទៅតាមឈ្មោះតួអង្គក្នុងអក្សរសិល្ប៍។ ផ្ទៀងផ្ទាត់ឈ្មោះតួអង្គក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងឃើញថាមានឥទ្ធិពលលើវិស័យដាក់ឈ្មោះនាមមួយចំនួនក្នុងសង្គមខ្មែរជាប្រាកដ។ ជាក់ស្ដែងទូកប្រណាំង[(6)] ឈ្មោះថា*អាវៃពណ៌ត្បូងឃ្មុំ*(តួអង្គក្នុយក្រុងរាពណ៍) *ហនុមានមានឫទ្ធិ*(តួអង្គហនុមាន) និង*ហនុមានតេជោសែនជ័យបារមីពោធិ៍មាស*(តួអង្គហនុមាន) សុទ្ធតែមានរំលេចឈ្មោះតួអង្គក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍។ ចំណែកឈ្មោះរុក្ខជាតិ[(7)]ដូចយ៉ាងរុក្ខជាតិឈ្មោះ *លំពែងព្រះរាម*(តួអង្គព្រះរាម) *សុកព្រះរាម*(តួអង្គព្រះរាម) និង*សៃដា*(តួអង្គសីតា) ជាដើម។

៤.១.៥- តម្លៃក្នុងវិស័យនយោបាយ

ប្រសិនយើងគ្រាន់តែបានអាន ទស្សនា ឬស្ដាប់ដំណើររឿងរាមកេរ្តិ៍ ដោយមិនបានគិតពិចារណា យើងអាចនឹងយល់ត្រឹមថារឿងនេះនិយាយត្រឹមតែការលើកសរសើរអាទិទេពសាសនាព្រាហ្មណ៍ ចម្បាំងអាទិទេពនិងអសុរៈ ឬបកស្រាយពីដំណើរជីវិតតួអង្គព្រះរាមនិងព្រះញាតិវង្សតែប៉ុណ្ណោះ។ ក៏ប៉ុន្តែប្រសិនយើងគិតពិចារណាឬវិភាគលើសាច់រឿងបន្តិចឬជ្រៅជ្រះជាងនេះ យើងនឹងឃើញខ្លឹមសារសំខាន់ៗជាច្រើនទៀតដែលគួរមានប្រយោជន៍ដល់ការក្នុងវិស័យផ្សេងៗ ជាអាទិ៍វិស័យនយោបាយជាដើម។

- **វប្បធម៌សន្ទនា :** *វប្បធម៌សន្ទនា* គឺជាមាគ៌ាមួយដ៏ប្រសើរដែលបង្ហាញពីភាពចាស់ទុំ ទស្សនៈប្រជាធិបតេយ្យ ការបញ្ចេញមតិយោបល់ និងគួរគេគោរពសរសើរ ពិសេសចំពោះតួអង្គនយោបាយ។ សន្ទនា មានន័យថាបើកចិត្តគំនិតស្ដាប់យោបល់គ្នា ពិភាក្សាមតិគ្នាដើម្បីរកដំណោះស្រាយល្អ ឬដើម្បីបានប្រយោជន៍រួមទាំងអស់គ្នា។ ក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងពិនិត្យឃើញមានខ្លឹមសារទាក់ទងនឹងវប្បធម៌សន្ទនាដែរ គឺមុនកើតសង្គ្រាមនៅនគរលង្កា ព្រះរាមបានចាត់អង្គទធ្វើជារាជទូតនាំសារទៅក្រុងលង្កាដើម្បីប្រាប់ក្រុងរាពណ៍ឱ្យដឹងពីបំណងរបស់ព្រះរាម ដូចមានឃ្លាកំណាព្យ "*រីឯព្រះបាទរាមា ប្រើអញមកថា សំណេះនឹងទសមុខមារ។ ចូរស្ដាប់ព្រះរាជឱង្ការ ព្រះអាជ្ញាសារ សម្ដេចឥសូរថ្លៃថ្លៃ។...បទទសមុខមារចោរធ្ងន់ លបលួចសម្ពន្ធ ទេពីទេពតាសព្វសាយ* [(8)]។ ដូចគ្នានេះ នៅក្នុងសង្គមខ្មែរ កន្លងមកយើងក៏តែងសង្កេតឃើញតួអង្គនយោបាយបានប្រើវប្បធម៌សន្ទនាជាមួយគ្នាម្ដងម្កាលដែរ។
- **ឧត្តមគតិជាតិ :** យើងអាចនិយាយបានថា *ជាតិ* គឺជាចង្កោមរួមនៃមនុស្ស ទឹកដី វប្បធម៌-អរិយធម៌

---

(6) លោកគ្រូ ព្រាប ចាន់ម៉ារ៉ា ធ្លាប់បានធ្វើបាឋកថាស្ដីអំពី "*ឥទ្ធិពលរឿងរាមកេរ្តិ៍ក្នុងសង្គមខ្មែរ* នៅមជ្ឈមណ្ឌលបុប្ផាណា។ សូមរកមើល : https://youtu.be/g8CNZnsuRZY

(7) ព្រាប ចាន់ម៉ារ៉ា, (ឆ្នាំ២០០៩-ឆ្នាំ២០១០), *ឈ្មោះតួអង្គរឿងរាមកេរ្តិ៍នៅក្នុងរុក្ខជាតិ*, អត្ថបទចុះក្នុងកម្រងអត្ថបទក្នុងបណ្ដាញព័ត៌មានវប្បធម៌ខ្មែរ, ផ្សាយដោយយសោធរ : ទំព័រ៩៨-១០០។

(8) ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, (គ.ស.១៩៩៥), *រាមកេរ្តិ៍ ខ្សែទី៨* : ទំព័រ៦៣-៦៤។

(ជំនឿ សាសនា ប្រពៃណី ទំនៀមទម្លាប់ ភាសា អក្សរ...) ឬជាអាយុជីវិតប្រជាពលរដ្ឋនៃប្រទេសមួយ។ ប្រសិនបើប្រជាពលរដ្ឋនៃជាតិសាសន៍មួយខិតខំអភិវឌ្ឍន៍ខ្លួនឱ្យរឹងមាំនិងមានឧត្តមគតិជាតិ ស្នេហាជាតិ លះបង់ដើម្បីជាតិ សាមគ្គីភាពជាតិ ឬភាតរភាពជាតិ ជាតិនោះក៏គង់នឹងបានរឹងមាំ ព្រមទាំងអភិវឌ្ឍន៍ឋិតថេរចីរកាលតទៅ។ តួយ៉ាងតួអង្គ **ពាលី** ជាថ្នាក់ដឹកនាំស្រឡាញ់ប្រទេសជាតិ សុខចិត្តស្លាប់មិនចំណុះព្រះរាមដាច់ខាត គឺដើម្បីការពារប្រទេសជាតិ ការពារនិងមិននាំទុក្ខលំបាកដល់ប្រជាពលរដ្ឋស្វា។ តួអង្គ **កុម្ភកាណ៌** ហេតុតែស្រឡាញ់ជាតិ គោរពតាមថ្នាក់ដឹកនាំ(ក្រុងរាពណ៍) មិនត្រចៀកស្រាលឬមិនព្រមទៅចុះចូលនឹងព្រះរាមតាមការអូសទាញរបស់ពិភេកឡើយ។ ផ្ទុយមកវិញ ប្រសិនបើថ្នាក់ដឹកនាំឬប្រជាពលរដ្ឋបែកបាក់គ្នា ឬចុះចូលដៃជារនុកក្នុងរបស់សត្រូវ ប្រាកដណាស់ថា ជាតិនោះនឹងមិនបានសុខ បែកបាក់ ឈានទៅវិនាសអន្តរាយជាមិនខាន។ ងាកមករឿងរាមកេរ្តិ៍ មិនខ្វះទេតួអង្គ ដែលប្រកបដោយឧត្តមគតិជាតិ។ ដូចយ៉ាងតួអង្គ **សុគ្រីព** ដែលទទួលរងរឿងយល់ច្រឡំឬអយុត្តិធម៌ពីនគរខ្លួន បង្កបានជាការមិនសុខចិត្ត ហើយទៅចុះចូលនឹងព្រះរាមប្រឆាំងតបតនឹងពាលីជាបងរបស់ខ្លួន ជាហេតុបណ្តាលឱ្យពាលីស្លាប់និងបង្កទុក្ខលំបាកដល់រាស្ត្រនៅនគរខ្លួន។ ម្យ៉ាងទៀតតួអង្គ **ពិភេក** ព្រោះតែផ្តល់យោបល់ទៅបង(ក្រុងរាពណ៍) តែរាពណ៍មិនស្តាប់ ហើយថែមទាំងខឹងច្រឡោតដោះស្បែកជើងវាយក្បាលពិភេកនៅក្នុងចំណោម ពិភេកក៏ងាកទៅចុះចូលនឹងព្រះរាម ជួយផ្តល់យោបល់ជូនព្រះរាម នាំឱ្យក្រុមខាងព្រះរាមនិងព្រះរាមមានជ័យជម្នះក្នុងសង្គ្រាម រហូតនគរលង្កាជាអតីតនគរកំណើតខ្លួនត្រូវវិនាសសាបសូន្យ។

○ **នយោបាយកៀងគរអ្នកពូកែ** : អ្នកដឹកនាំឈ្លាសវៃ គួរគប្បីស្រឡាញ់ធនធានពូកែៗឬធនធានមានសមត្ថភាព ដោយគួររកមធ្យោបាយអូសទាញឬកៀងគរដោយធម៌ត្រូវ និងចេះប្រើប្រាស់ឱ្យត្រូវតាមមុខជំនាញ។ រឿងរាមកេរ្តិ៍បានបង្ហាញថា ព្រះរាមជាថ្នាក់ដឹកនាំដែលស្រឡាញ់អ្នកខ្លាំងពូកែឬអ្នកមានសមត្ថភាព។ តួយ៉ាងព្រះរាមបានចាត់ឱ្យអង្គទនិងហនុមានទៅបញ្ចុះបញ្ចូល**មហាជម្ពូ** ឱ្យមកស្ម័គ្របម្រើទ័ពខាងព្រះរាម។

○ **ឧបាយកលយកឈ្នះគូប្រកួត** : នៅក្នុងកិច្ចប្រកួតប្រជែងការអ្វីមួយ ដើម្បីអាចយកឈ្នះលើគូប្រកួត តោងត្រូវពង្រឹងសមត្ថភាពខ្លួនឱ្យពូកែ ឬព្យាយាមសង្កេតពិនិត្យនិងស្គាល់សមត្ថភាពដៃគូឱ្យច្បាស់ និងចេះមានកលល្បិចយកឈ្នះលើសត្រូវ។ តាមដំណើររឿងរាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី៥ នៅពេល**ពាលី**និង**ទូភី**ប្រកួតល្បងឫទ្ធិគ្នានៅទីវាលតាំងពីព្រឹករហូតថ្ងៃលិច ដោយគ្មានអ្នកណាឈ្នះសោះ ពាលីបានរៀបចំកលល្បិចបបួលទូភីទៅប្រយុទ្ធគ្នាក្នុងរូងភ្នំ រហូតសម្លាប់ក្របីទូភីបាន។ តាមជាក់ស្តែង យើងអាចគិតយល់ថារូងភ្នំចង្អៀតជាងទីវាល ដូច្នេះទីស្ថានប្រយុទ្ធនេះបានផ្តល់លទ្ធភាពឈ្នះច្រើនទៅខាងពាលី។

៤.១.៦- តម្លៃក្នុងវិស័យយុត្តិធម៌

○ **តម្លៃពាក្យសត្យ** : ពាក្យសត្យ គឺពាក្យពិត ពាក្យទៀងត្រង់ពាក្យមិនភូតកុហក។ មិនថានៅក្នុងសង្គមឥណ្ឌាឬសង្គមខ្មែរ ពាក្យពិតគឺមានតម្លៃដល់ការដែលគេគួរគោរព។ ប្រសិនយើងពោលឬនិយាយបែបណា តោងប្រកាន់ខ្ជាប់បំពេញតាមសម្តីឱ្យបាន ហើយរឹងរឹតតែសំខាន់ចំពោះបុគ្គលជាថ្នាក់ដឹកនាំគេ។ ដ្បិតថាមានពាក្យពិត

ខ្លះវែងគ្រោតគ្រាត មិនពីរោះពិសា ឬមិនជាទីគាប់ចំពោះជនចំពូកណាមួយដូចពំនោលបុរាណថា *"ពាក្យពិតវែងស្លែង"* ក៏ប៉ុន្តែប្រសិនបើភូតកុហកក៏មិនអាចយកជាការបានដូចពំនោលថា *"ភូតច្រើនចាញ់អាត្មា"*។ ឆ្លុះតាមរយៈរឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងឃើញតម្លៃពាក្យសត្យលើពីរចំណុចធំៗគឺ **ពាក្យសត្យរបស់ព្រះបាទទសរថ** ដូចយើងដឹងថាកាលព្រះបាទទសរថច្បាំងឈ្នះសង្គ្រាម ព្រះអង្គបានសន្យានឹងនាងកៃកេសីថានឹងលើកព្រះភិរុតបុត្រានាងកៃកេសីឱ្យស្នងរាជសម្បត្តិតពីព្រះអង្គ។ ប៉ុន្តែដំណើរនេះបានផ្ទុយនឹងបវេណីពីបុរាណផង(ប្អូនមិនអាចសោយរាជ្យមុនបង) ហើយព្រះអង្គពេញព្រះទ័យចំពោះព្រះរាមដែលជាបុត្រាច្បងប្រកបដោយលក្ខណៈសម្បត្តិផង។ ជាលទ្ធផលតម្លៃពាក្យសត្យនៅតែមាន គឺព្រះរាមព្រមយាងចូលព្រៃដើម្បីបំពេញពាក្យសត្យបិតា។ ដោយឡែកនៅខ្សែទី៨០ បានបង្ហាញពី **ពាក្យសត្យរបស់ព្រះនាងសីតា** ដែលព្រះនាងបានតាំងប្រកាសសច្ចាថាដរាបព្រះរាមសុគត ទើបព្រះនាងវិលចូលនគរដើម្បីបង្គំព្រះសព។ ក្រោយមកដោយដឹងពីកលល្បិចព្រះរាមធ្វើជាសុគត ព្រះនាងក៏ឈប់យំសោកនៅមុខកោដ្ឋក្លែងក្លាយរបស់ព្រះរាម ហើយរក្សាពាក្យសត្យរបស់ខ្លួន រត់គេចចេញរហូតព្រះធរណីជ្រែកជាពីនាំយកព្រះនាងទៅឋានកុដង្គនាគ។ ចំណែកឯ**ពាក្យមុសា ភូតកុហក** ពិតជាចាញ់អាត្មាខ្លួនមែន ដូចយ៉ាងព្រះរាមបានរៀបចំកលល្បិចកុហក បោកបញ្ឆោតមហេសីខ្លួន ដើម្បីបានមូលត្រសូលរស់ជួបជុំគ្នាវិញ ក៏ប៉ុន្តែព្រះអង្គរឹងរឹតតែបាត់បង់មហេសីកាន់តែឆ្ងាយទៅៗ។

○ **អំពើល្អនិងអំពើអាក្រក់** : មិនថានៅក្នុងព្រាហ្មណ៍សាសនាឬពុទ្ធសាសនា អំពើល្អតែងឈ្នះលើអំពើអាក្រក់។ យើងច្រើនដឹងគ្រប់គ្នាថា បញ្ចប់រឿងនៅក្នុងអក្សរសិល្ប៍ព្រាហ្មណ៍និយម គឺសភាវៈល្អមានជ័យជម្នះលើសភាវៈអាក្រក់។ រឿងរាមកេរ្តិ៍ មួយផ្នែកធំគឺលាតត្រដាងពីសង្គ្រាមរវាងក្រុមតួអង្គតំណាងអាទិទេពនិងក្រុមអសុរៈ។ ផ្អែកតាមដំណើររឿងជាក់ស្តែង បញ្ហាទំនាស់សង្គ្រាមគឺមកពីក្រុមអសុរៈឬយក្សដែលតំណាងសភាវៈអាក្រក់ ហើយតែងដើរបៀតបៀន យាយី ធ្វើទុក្ខបុកម្នេញ គំរាមកំហែងគេឯងមានមនុស្ស សត្វ រាប់ទាំងអាទិទេពផងដែរ។ ប៉ុន្តែបើឈរលើទស្សនៈសាសនាវិញ យើងអាចនិយាយបានថាទំនាស់រវាងអាទិទេពនិងអសុរៈ គឺដើម្បីបំពេញតួនាទីរបស់អាទិទេពដែលត្រូវចុះមកកម្ចាត់សភាវៈអាក្រក់។ តួអង្គសីតា មិនបានប្រព្រឹត្តក្បត់ដូចការចោទប្រកាន់របស់ព្រះរាម(ដោយសារគូររូបរាពណ៍) ទោះព្រះលក្ស្មណ៍លើកព្រះខ័នកាត់ព្រះសិររបស់ព្រះនាងម្តេចក្តី ប៉ុន្តែបានត្រឹមក្លាយជាកម្រងផ្កាទៅវិញ។ មិនតែប៉ុណ្ណោះ ព្រះនាងថែមទាំងបានទេវតាជួយអន្តរាគមន៍និងនាំបង្ហាញផ្លូវរហូតបានដល់អាស្រមរបស់ឥសីវជ្ជប្រិតថែមទៀត។ ចំណែកតួអង្គរាពណ៍បានប្រព្រឹត្តអាក្រក់លួចចាប់ប្រពន្ធអ្នកដទៃរួមទាំងសីតាមហេសីព្រះរាមផង ចុងក្រោយត្រូវវិនាសក្រុងលង្កា ស្លាប់ព្រាត់ប្រាសកូន និងបង្កទុក្ខលំបាកដល់រាស្ត្រនៅនគរ ដោយសារតែអំពើអាក្រក់និងភាពមានះរឹងរូសរបស់ខ្លួន។

៤.២- តម្លៃផ្នែកអត្ថរូប

៤.២.១- តម្លៃសោភ័ណ

ដូចយើងដឹងហើយថា អត្ថបទសំណេររឿងរាមកេរ្តិ៍បាននិពន្ធឡើងជាកំណាព្យ សរុបមានចំនួន៦៦៩៣

៦៦៩៣ល្បះ(ខ្សែ១-១០ចំនួន៤៩២៤ល្បះ និងខ្សែ៧៥-៨០ចំនួន១៧៦៩ល្បះ)។ អត្ថបទរឿងរាមកេរ្តិ៍មានសម្ផស្សពាក្យពេចន៍ភាសាខ្មែរបុរាណនិងកណ្ដាល លាយឡំនឹងភាសាសំស្ក្រឹត-បាលី ប្រកបដោយចំណាប់ចុងចួនពីរោះរណ្ដំណែងណង ក្នុងការលាតត្រដាងពីសកម្មភាព ឫទ្ធិអំណាចតួអង្គ ឬទេសភាពធម្មជាតិតាមទីឋាននានា ព្រមទាំងមានភ្ជាប់ឈ្មោះសម្រាប់សូត្រឬពោល ពិសេសពេលយករឿងនេះទៅសម្ដែងដែលបង្កើតបានជាសោភ័ណទស្សនីយភាពសិល្បៈដ៏ល្អបណ្ដាច់។

ឈ្មោះបទក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍[9]

ល.រ.	ឈ្មោះបទ		ល.រ.	ឈ្មោះបទ	
១	បទសំរើប	ដើតបទថយ៉យ	២០	ដើតបទរាយ	បទភ្លម់បទរាយ
២	សំណារខរ	ដើតបទឡើងរថ	២១	ដើត រាយ	បទភ្លម់ បទពិលាប
៣	សំណារខម	បទបំរើ	២២	ដើត បទរាយដោន	និយាយបទរាយ
៤	សំណារស្ដេចលេលា	បទប្រគំ	២៣	ដើត ភ្លេងបទរាយ	និយាយដើតបទរាយ
៥	សំណារខ្មែរ	បទធា	២៤	ដើតឱតបទរាយ	និយាយឯកបទ
៦	សំណារសៀម	បទទ្រង់គ្រឿង	២៥	និយាយបទឱត	បទពិលាប
៧	សំណារសៀមសុទ្ធ	បទឆ្នានបទជុំព្រៃ	២៦	និយាយពិលាបបទរាយ	ពញាសោកបទស្មើងថង
៨	សំណារ	បទច្រះដុក	២៧	និយាយស្មើបទរាយ	ពញាបទរាយ
៩	សំណារលា	បទដណក	២៨	ភ្លេងបទរាយ	បទធា
១០	សំណារមន	បទឱត	២៩	ភ្លេងថយ៉យឱតរាយ	បទនិយាយ
១១	សម្ដេចភាណ	ឱតបទពិលាប	៣០	ភ្លេងពញាដើរបទរាយ	បទក្រៅណកបទទ្រង់គ្រឿង
១២	សម្ដេច	ឱតបទរាយ	៣១	ភ្លេងបទជុំព្រៃ	ក្រៅលាកបទរាយ
១៣	សម្ដេចលេលា	ឱតបទរាយ	៣២	ភ្លេងបទទួងព្រះធាតុ	ត្រះរាយ
១៤	សម្ដេចលា	ឱតបទនិយាយ	៣៣	ភ្លេងត្រះ បទរាយ	ត្រះភ្លេងបទសម៉យ
១៥	ដើត	ឱតបទរាយពិលាប	៣៤	ភ្លេងខោម បទរាយ	បទណនសី
១៦	ដើតហើយច្រះ	បទឱតលោម	៣៥	ភ្លេងត្រះរាយ	បទឆ្នានបទរាយ
១៧	ដើតច្រះ	បទរាយ	៣៦	ភ្លេងធា បទរាយ	ស្មើបទរាយ
១៨	ដើតហើយច្រះដុក	បទត្រះបទរាយ	៣៧	បទយានី	ឆន្ទបទរាយ
១៩	ដើតបទខឹងមាំ	បទស្មើបទរាយ			

(9) សូមមើល លាង ហាប់អាន, *រឿងរាមកេរ្តិ៍*, ទំព័រ៩០,៩១,៩២។

៤.២.២- តម្លៃសិល្បវិធីតែងនិពន្ធ

រឿងរាមកេរ្តិ៍បានរំលេចនូវសិល្បវិធីតែងនិពន្ធដ៏សម្បូរបែប ដែលអាចចាត់ទុកជាលំអាន គំរូ តឹកតាង និង បង្ហាញពីសមត្ថភាពសិល្បៈខ្ពស់របស់អ្នកនិពន្ធខ្មែរ។

៤.២.២.១- វិធីតែងនិពន្ធ

វិធីតែងនិពន្ធ គឺជារបៀប បែបបទ ក្បួនខ្នាត បច្ចេកទេស ឬជាសិល្បវិធីដែលអ្នកនិពន្ធប្រើប្រាស់នៅក្នុង ការសរសេររឿងឬតាក់តែងរឿង ដើម្បីឱ្យអត្ថបទរឿងទាំងមូលមានសោភ័ណ មានខ្លឹមសារល្អ និងទាក់ទាញអ្នក អាន។ ចំពោះរឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងសង្កេតពិនិត្យឃើញមានសិល្បវិធីតែងនិពន្ធច្រើនបែបយ៉ាងណាស់ ប៉ុន្តែស្នេរសូម លើកយកខ្លះៗមកបង្ហាញតែប៉ុណ្ណោះ។

ក- សញ្ច័យវិធី : គឺជាវិធីតែងនិពន្ធមួយបែបដែលកវីឬអ្នកនិពន្ធប្រមូលផ្តុំនូវភេទការណ៍ ឬមតិផ្សេងៗក្នុងវគ្គ ឬ ប្រយោគតែមួយ។ គេច្រើនផ្តុំប្រធាន កិរិយាសព្ទ ដើម្បីបង្ហាញឱ្យឃើញនូវចលនាឆាប់រហ័ស រំភើបញាប់ញ័រ។

ឧទាហរណ៍ : រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី៤ ទំព័រ៣២ បង្ហាញពីសកម្មភាពប្រហាររបស់ព្រះរាមលើក្រុងខរៈ

"... *ស្តេចដំស្តេចជាន់ស្តេចជាក់ ស្តេចប្រានស្តេចចាក់ ស្តេចហែករុះរោយបោះបង់*"...។

ខ- បុនរុត្តិវិធី : ជាវិធីតែងនិពន្ធមួយបែបដែលកវីឬអ្នកនិពន្ធធ្វើឱ្យផ្ទួនពាក្យសម្តីឬផ្ទួនមតិដដែលៗ ដើម្បីឱ្យមាន ចលនា សកម្មភាព របស់តួអង្គកាន់តែជាក់ស្តែងឡើង។

ឧទាហរណ៍ : រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី៣ ទំព័រ១២ មានឈុតមួយបង្ហាញពីក្រុងខរបានរៀបចំទ័ពចេញតាំងយុទ្ធនឹងព្រះរាមៈ

"... *សឹងជិះនូវដំរិះចេញចរ ជិះនាគជិះមករ ខ្លះជិះដំរិះម្រឹគា។*
ជិះគោជិះគោមហិង្សា ខ្លះជិះលៀងភា ខ្លះសោតក៏ជិះរាជសីហ៍។
ខ្លះជិះសេះនូវក្របី ជិះគជហត្ថី ដំរីមាសខ្លោងខ្លា។ "...

គ- និយមេតិវិធី : ជាវិធីតែងនិពន្ធមួយបែបដែលកវីឬអ្នកនិពន្ធ ប្រើដោយធ្វើឱ្យព្យាង្គនៃពាក្យចុងឃ្លាណាមួយលោត ទៅតជាប់នឹងព្យាង្គដើមនៃឃ្លាបន្ទាប់ ដើម្បីបន្តគំនិតកុំឱ្យដាច់ចេញពីគ្នា និងឱ្យកំណាព្យមានលក្ខណៈត្រឹមត្រូវក្នុង ការរៀបចំឃ្លាឱ្យគ្រប់ចំនួនព្យាង្គ។

ឧទាហរណ៍ : រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី២ ទំព័រ៧៩ បានបង្ហាញពីនិយមេតិវិធី(ឬវិធីយត្តិកង្គ)ដូចខាងក្រោមៈ

"...*ភ័ពមួយនាសោតិ -ន្ទ្រិយ៍ទេង់ឥន្ទ្រិយ៍សោតសល់ ស្រោតត្រេកវិញ្ញាណស្គាល់ ឮព្រះសូរមធុរសា។*
ភ័ពមួយនាឃានិ -ន្ទ្រិយ៍អាចិន្ត្រៃយត្រកាល នាសិកសោតគន្ធា ជុំសុគន្ធសុមាលា។

ឃ- វេសម្មវិធី : ជាវិធីតែងនិពន្ធមួយបែប ដែលកវីឬអ្នកនិពន្ធចេះលើកយកគុណភាពពីរ ចលនាឬសកម្មភាពពីរ សំនួនសេចក្តីពីរ មតិទស្សនៈពីរ ឬអត្តខាងក្នុងនិងខាងក្រៅរបស់តួអង្គណាមួយ ដែលមានភាពផ្ទុយគ្នាមកដាក់ ប្រៀបគ្នាដើម្បីពន្លេចឱ្យឃើញពីតម្លៃមួយ។

ឧទាហរណ៍ : រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី១ ទំព័រ៤២ បានបង្ហាញពីភាពផ្ទុយគ្នារវាងរូបសម្បត្តិខាងក្រៅនិងចិត្តគំនិតខាងក្នុង

របស់កូខ័នដូចខាងក្រោម៖

"... *រីកូខ័នមោះហិមា　　　រូបរូបឮតា　　　ស្រមើងស្រមាក់ស្ទឹមស្ដែ។*

សក្តិសួនជាអ្នកថ្មើរព្រៃ　　　ខ្លួនខ្មៅក្រៅវិស័យ　　　នូវធ្មេញសស្ទឹមភ្នែកប្រាល។ "...

៤.២.២.២- វិធីបង្ហាញតួអង្គ

នៅក្នុងផ្ទៃរឿងរាមកេរ្តិ៍ទាំងមូល យើងឃើញមានតួអង្គចម្រុះបែបផ្សេងគ្នាទាំងទេព មនុស្ស យក្ស ឥសី គ្រុឌ ស្វា ជាដើម ដែលរស់នៅទីឋានជាមួយគ្នាក៏មាន ទីឋានទីទៃពីគ្នាក៏មាន។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងដំណើររឿង តួអង្គទាំងនេះមានទំនាក់ទំនងគ្នាទៅវិញទៅមក ក្នុងន័យរួមមូលកម្លាំង ឬប្រឆាំងមានទំនាស់នឹងគ្នា។

ក- វិធីបង្ហាញតួអង្គទេព : ជាទូទៅ តួអង្គទេពយើងតែងឃើញបង្ហាញដោយឫទ្ធិអំណាច ដោយភាពអស្ចារ្យ ដោយសេចក្តីសាទរចំពោះរឿងអ្វីមួយ ឬដោយទេវន្តរាគមន៍ជាដើម។ រឿងរាមកេរ្តិ៍ជារឿងបែបព្រាហ្មណ៍និយម ដូច្នេះតែងមានរំលេចវត្តមានទេពជាចាំបាច់ ព្រមដោយការពោលគោរពសរសើរចំពោះទេពផង។

ឧទាហរណ៍ : រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី១ ទំព័រ៧ បានបង្ហាញពីវត្តមានទេពកក្រើកអស់ត្រៃត្រឹង្សាព្រោះតែកិច្ចពិធីលើកធ្នូនៅនគរមិថិលា៖

ឧទាហរណ៍ : "... *ព្រះឥន្ទ្រស្តេចលើឮរា　　　អមរនាគេន្ទ្រា　　　រស្មីរុងរឿងគិតដ៏ថ្កើង។*

ព្រះអគ្គីស្តេចលើមាសភ្លើង　　　តេជោជ័យថ្កើង　　　ឫទ្ធីមាសមោះហិមា។

ព្រះពាយផ្សាយផ្សព្វដ៏វេហាស៍　　　អស្សពាហន៍លេលា　　　គឺពាយក៏បក់បីប្រហារ។"...

ខ- តួអង្គមនុស្ស : យ៉ាងណាមិញតួអង្គមនុស្សនៅក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ បង្ហាញច្បាស់ទាំងសាច់ញាតិ ទីនគររស់នៅ បញ្ហាទំនាស់វិបត្តិ បញ្ហាលោភលន់ បញ្ហាប្រចណ្ឌ ភូតកុហក ទុក្ខសោក ជាដើម។ ជាពិសេស ដំណើររឿងបានបង្ហាញច្រើនពីព្រះញាតិវង្សរបស់ព្រះរាម រួមជាមួយបញ្ហាចាក់ស្រេះដែលកើតមានឡើងដូចបានរៀបរាប់ខាងលើ។

គ- វិធីបង្ហាញរុក្ខជាតិ : ថ្វីដ្បិតឈ្មោះទីកន្លែងនៃរឿង មិនមានទីណាមួយបញ្ជាក់ពីទីកន្លែងស្រុកខ្មែរ ប៉ុន្តែអ្នកនិពន្ធបានរំលេចនូវសម្បត្តិធម្មជាតិ មានរុក្ខជាតិ សត្វជាតិជាដើមសុទ្ធតែមាននៅក្នុងស្រុកទេសខ្មែរយើង មកបង្ហាញប្រកបដោយកំណាព្យចុងចួនរណ្តំណៃងណង។ ដូចឃ្លាកំណាព្យក្នុងខ្សែទី៧៦ ទំព័រ៤៧ "*ទំពូងគ្រញូងសូក្រំលៀបលោតរាំងភ្នំក្រកោះ គ្រើលគ្រង់លំពង់លំពោះ ស្នាច់ស្នែជ្រៃជ្រៃស្តីស្តៅ។ ព្រីងព្រូសជន្លូសមាក់ប៉ែន សេរមាន់គូលែនបង្គៅ មាក់ប្រេងមាក់ប្រាងពិ្តលញ្ចៅ មង្ឃុតល្មុតសេដា*"។

ឃ- វិធីបង្ហាញសត្វជាតិ : ក្នុងការបង្ហាញសត្វជាតិ ក៏មិនខុសគ្នាពីរុក្ខជាតិប៉ុន្មានដែរ ពោលគឺអ្នកនិពន្ធបានលើកយកសត្វណាដែលច្រើនឋិតក្នុងសន្តានអម្បូរជាមួយគ្នាមករាយជាកំណាព្យបន្តបន្ទាប់គ្នាដែលសត្វទាំងនោះមានឈ្មោះប្រដំប្រសងណៃងណងឆ្លាស់គ្នាមិនដាច់។ ឧទាហរណ៍រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី៧៦ ទំព័រ៤៧ "...*រមាសរមាំងខ្លោងខ្លាចចកស្វានស្វាប្រើសទ្រាយ ទន្សងទន្សោងទន្សាយ រាជសីហ៍គជសីហ៍យុគា...*"។

៤.២.២.៣- រូបារម្មណ៍វិធី

ក- ឧបមានរូបារម្មណ៍ : ជារូបារម្មណ៍កើតឡើងដោយសារកវីប្រើពាក្យឬសំនួនពាក្យប្រៀបធៀប ដើម្បីប្រៀបប្រដូចភាវៈឬវត្ថុពីរ ដែលធ្វើឱ្យអារម្មណ៍អ្នកអាន អ្នកស្ដាប់ អ្នកទស្សនាហាក់ចូលទៅក្នុងស្ថានភាពនោះដែរ។

ឧទាហរណ៍ : រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី២ ទំព័រ៣ "... *ឧបមាបុប្ផាពិពណ៌ ច្បានោះគឺផ្ទ័រ ក៏ឆេះកំឡុងភ្លើងច្រាល។ រីផ្កានទេងនៅកណ្ដាល ដូចសុពណ៌កាល រំលាយមាសមានស្មើ*"...។ តាមឧទាហរណ៍នេះ កវីប្រៀបធៀបអង្គទី១ ផ្កានទេងទៅនឹងអង្គទី២មាស។

ខ- ឥន្ទ្រីយ៍រូបារម្មណ៍ :

រាមកេរ្តិ៍ខ្សែ២ ទំព័រ៧៩ "...*ភ័ពមួយនាសោតិ -ន្ទ្រិយ៍ទ្រង់ឥន្ទ្រិយ៍សោតសល់ ស្រោតត្រេកវិញ្ញាណស្គាល់ឮព្រះសូរមធុរសោ។ ភ័ពមួយនាឃានិ -ន្ទ្រិយ៍អាចិន្ត្រៃយត្រកាល នាសិកសោតគន្ធា ជុំសុគន្ធសុមាលា។ ភ័ពមួយនាអង្គឥន្ទ្រិយ៍ជិវ្ហា អណ្ដាតដាលមុខា បានស្នេហ៍ស្នងបន្ទូលថ្លៃ។ ភ័ពមួយនាកាយិ -ន្ទ្រិយាចិណ្ណវណ្ណាស្រ័យខ្លួនខ្ញុំបានផ្សព្វនៃ ព្រះបាទប្រសើរវិសេសសាន្ត*"...។

៤.៣- តម្លៃផ្នែកអត្ថរស

៤.៣.១- អច្ឆរិយរស

អច្ឆរិយរស គឺជាតម្លៃដែលកើតចេញពីលក្ខណៈអស្ចារ្យរបស់តួអង្គ ដូចជាចេះហោះហើរ ចេះកាឡាខ្លួនពង្រីកបង្រួមកាយ សិល្ប៍មន្តអាគម ចេះដបចេះប្រោះ។ល។ ដោយរឿងរាមកេរ្តិ៍ជាប្រភេទអក្សរសិល្ប៍បុរាណដូច្នេះតម្លៃអច្ឆរិយរសនេះរមែងកើតមានជាធម្មតា។

ឧទាហរណ៍ : រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី៩ ទំព័រ៣៨ បានបង្ហាញពីឈុតប្រយុទ្ធគ្នារវាងព្រះលក្ស្មណ៍និងឥន្ទ្រជិតៈ

"*ឥន្ទ្រជិតទ្រើសទ្រង់ធនូសា- ហ៍សចេញបែកជា រន្ទះនូវភ្លៀងដោរដល។*
ព្រះលក្ស្មណ៍ទ្រង់តែជោពល ផ្លែងសរជាខ្យល់ វាតាក៏បក់ខ្ចាយខ្ចាត់។"...

៤.៣.២- វីររស

វីររស គឺជាតម្លៃដែលកើតចេញពីលក្ខណៈអង់អាច ក្លាហាន មោះមុត ស្វាហាប់របស់តួអង្គ ដោយមិនរាថយចុះចាញ់(កាយ វាចា ចិត្ត) ចំពោះបញ្ហាណាមួយ។ តួអង្គក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ទោះជាតិទេពក្ដីក្ដី អសុរៈក្ដី មនុស្សក្ដី ឬសត្វក្ដី គឺសុទ្ធសឹងប្រកបដោយវីររស។

ឧទាហរណ៍ : រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី៨ ទំព័រ៤៦ បង្ហាញពីឈុតដែលអង្គទនាំព្រះរាជអាជ្ញាព្រះរាមទៅលង្កាៈ

"*ដងនោះអង្គទទ្រើសឃ្នង ស្រេចលីលាផ្គង ទៅទៀបក្លាងមឿងមហិមា។*
គ្រវីព្រះខ័នពេជ្រថ្លា គំរាមស្រែកថា ពះអង្គអសូរអញមក។
អញនូវចាប់អស់លង្កាត្បូក ក្បាលឱ្យពុរពេក ជ្រាមជ្រុះទាំងសក់សិរសា។"...

៤.៣.៣- តថរស

តថរស គឺជាតម្លៃដែលកើតចេញពីការលើកយកតថភាពសង្គមមកបង្ហាញដូចជាបញ្ហាជំនឿ សាសនា ប្រពៃណី ទំនៀមទម្លាប់ ជីវភាពរស់នៅ ឬទំនាស់វិបត្តិផ្សេងៗ។

ឧទាហរណ៍ : តថរសក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍ យើងពិនិត្យឃើញដូចជាការបង្ហាញពីទំនៀមច្រត់ព្រះនង្គ័លរបស់ស្តេចជនក វិបត្តិទំនាស់រាជសម្បត្តិក្នុងព្រះញាតិវង្សព្រះរាម បញ្ហាបែកបាក់គ្រួសាររបស់ព្រះរាម។ល។

៤.៤.៤- ទស្សនីយរស

ទស្សនីយរស គឺជាតម្លៃដែលកើតចេញពីការរៀបរាប់ឬការលើកយកទស្សនីយភាពធម្មជាតិ មានរុក្ខជាតិ បក្សាបក្សី សូរសព្ទធម្មជាតិ រួមទាំងសកម្មភាពមនុស្សផង មកបង្ហាញបង្កើតបានជាតម្លៃសោភ័ណលម្អដល់ចក្ខុ ឬសោតរូបារម្មណ៍របស់អ្នកអាន អ្នកស្តាប់ អ្នកទស្សនា។

ឧទាហរណ៍ : រាមកេរ្តិ៍ខ្សែទី២ ទំព័រ១ បានបង្ហាញពីទេសភាពធម្មជាតិដូចជា៖

"មើលមានព្រៃព្រឹក្សសាខា សងខាងមាគ៌ា សឹងប្រែត្រដាក់ដ៏សប្បាយ។
លូតលាស់មាលាលេចលាយ ដុះដាសរៀងរាយ រូបានរបៀបអភិរម្យ។
ស្រោងស្រឹងឈរឈើងដង្គុម្ព ស្លឹកស្លោមបីត្រសុំ ត្រសាយត្រសៀកវ៉ាតា។"...

៤.៤.៥- កុសលរស

កុសលរស គឺជាតម្លៃដែលលេចចេញតាមរយៈការអប់រំឬពាក្យទូន្មានប្រៀនប្រដៅ ដើម្បីឱ្យស្គាល់ល្អអាក្រក់ គុណទោស បុណ្យបាប។ រឿងរាមកេរ្តិ៍ មានតម្លៃអប់រំអនេកណាស់ ប៉ុន្តែស្នេរសូមបង្ហាញជូនត្រួសៗដូចតទៅ៖

- ត្រូវស្រឡាញ់ជាតិ មានឧត្តមគតិជាតិ រក្សាការពារជាតិ រួមគិតប្រយោជន៍ជាតិជាធំ (តួអង្គពាលីជាគំរូ)
- ត្រូវគោរពពាក្យសម្តី និយាយបែបណា តោងព្យាយាមធ្វើបែបនោះឱ្យបាន (ពាក្យសត្យព្រះបាទទសរថនិងពាក្យសត្យព្រះនាងសីតា)
- ជាយុវភាព តោងខិតខំរៀនសូត្រឱ្យបានល្អប្រសើរ (ព្រះរាមនិងព្រះលក្ស្មណ៍ធ្លាប់រៀនពីឥសីពិស្វាមិត្រ)
- កុំមានចិត្តលោភលន់ចំពោះទ្រព្យសម្បត្តិ អំណាចបុណ្យសក្តិដែលមិនគួរបានមកខ្លួន (ចៀសវាងយកគំរូតាមព្រះនាងកៃកេសី)
- កុំឆាប់មានចិត្តខឹង ដោយមិនបានគិតពិចារណាឱ្យវែងឆ្ងាយ ឬស្វែងយល់ការពិតជាមុន (ចៀសវាងប្រព្រឹត្តទង្វើដូចតួអង្គព្រះរាម ពិសេសនៅខ្សែទី៧៥ ដែលប្រចណ្ឌខឹងនឹងមហេសីដោយមិនពិចារណា)
- គប្បីចៀសវាងអំពើឃោឃៅ បៀតបៀន បង្កទុក្ខក្តៅក្រហាយដល់អ្នកដទៃ ព្រោះអាចនាំឱ្យវិនាសខ្លួន (ដូចយ៉ាងតួអង្គក្រុងរាពណ៍)
- អ្នកដទៃមានទុក្ខ គប្បីចេះជួយយកអាសារ ជួយសង្គ្រោះគេ (តួអង្គឥសីវជ្ជប្រិតជាគំរូ)។ល។

ឯកសារពិគ្រោះ

ឃីង ហុកឌី, (២០០៤), *សាស្ត្រារាមកេរ្តិ៍ កាលវៃយោពណ៌សន្និយកព្រះរាមបាន*, បណ្ណាគារអង្គរ : ភ្នំពេញ។

ឃីង ហុកឌី, (២០០៣), *ទិដ្ឋភាពទូទៅនៃអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ*, បណ្ណាគារអង្គរ : ភ្នំពេញ។

ញ៉េប សែ, ហ៊ាង រិទ្ធ និង ចក់ ឫទ្ធី, (២០១២), *អវតារនិងកេតនកណ្ឌរបស់ព្រះវិស្ណុ* : ភ្នំពេញ។

ធន់ ហ៊ិន, (២០០៥), *រឿងរាមាយណៈ*, ការផ្សាយរបស់ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ : ភ្នំពេញ។

ប៉ាង ខាត់, (១៩៦៨), *ប្រភពនាំឱ្យកើតមានសាសនាព្រាហ្មណ៍និងពុទ្ធសាសនា* : ការផ្សាយរបស់ពុទ្ធិកសិក្សា។

ពិ ប៊ុន្នីន(កត់ត្រា), (២០០០), *រាមកេរ្តិ៍ ពោលដោយតាសយ*, រោងពុម្ពពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ : ភ្នំពេញ។

ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, (១៩៩៥), *រាមកេរ្តិ៍១-១០ និងរាមកេរ្តិ៍៧៥-៨០*, បោះពុម្ពឡើងវិញលើកទី៤ : ភ្នំពេញ។

ពៅ សាវរស, (២០០៣), *កម្រងអត្ថបទវិជ្ជាខ្មែរ*, គ្រឹះស្ថានរៃយំ : ភ្នំពេញ។

មាស សុខ, (២០០៧), *មរតកក្បាច់គុន ល្បុក្កតោខ្មែរ* : ឧបត្ថម្ភបោះពុម្ពដោយក្រសួងវប្បធម៌និងវិចិត្រសិល្បៈ។

មីសែល ត្រាណេ, (២០១២), *ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ផ្ដើមពីវប្បធម៌ អារ្យធម៌នគរភ្នំ*, ផ្សាយដោយបណ្ណាគារសន្តិភាព : ភ្នំពេញ។

មីសែល ត្រាណេ និង ចាន់ សន, (២០០៤), *សង្ខេបរឿងរាមកេរ្តិ៍និងចម្លាក់ប្រាសាទបុរាណនៅប្រទេសថៃ* : រោងពុម្ពវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ។

មៀច ប៊ុណ្ណ, (២០០៨), *កម្រងឯកសារស្ដីពីប្រពៃណីនិងទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរ ភាគ២-៣*, គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយអង្គរ : ភ្នំពេញ។

មៀច ប៊ុណ្ណ, (២០០៧), *កម្រងឯកសារស្ដីពីប្រពៃណីនិងទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរ ភាគ១*, បោះពុម្ពផ្សាយលើកទី៣ដោយគ្រឹះស្ថានអង្គរ : ភ្នំពេញ។

យសោធរ, (លេខ១៣ ធ្នូ២០១៣), (លេខ១២ ធ្នូ២០១៧), (លេខ៥ ធ្នូ២០០៩-ធ្នូ២០១០), (លេខ៤ ធ្នូ២០០៨-ធ្នូ២០០៩), *កម្រងអត្ថបទក្នុងបណ្ដាញព័ត៌មានវប្បធម៌ខ្មែរ*, រក្សាសិទ្ធិ យសោធរ : ភ្នំពេញ។

លាង ហាប់អាន, *រឿងរាមកេរ្តិ៍ (រាមកេរ្តិ៍បែបខ្មែរ, រាមាយណៈបែបឥណ្ឌា)*។

សាគូ សាមុត, (២០០៧), *រឿងរាមកេរ្តិ៍*, បណ្ណាគារអង្គរ : ភ្នំពេញ។

សេង សោភា, (២០០១), *ប្រៀបធៀបរឿងរាមកេរ្តិ៍និងរឿងរ៉ាមគៀន* (សារណាបញ្ចប់ការសិក្សាថ្នាក់ឧត្តមសិក្សា), សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ : ភ្នំពេញ។

អ៊ីវ ចុង, (២០១៨), *សាកល្បងសិក្សារឿងរាមកេរ្តិ៍*, គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ អង្គរ : ភ្នំពេញ។

អួង វន, (២០០១), *រចនាបថប្រាសាទបុរាណខ្មែរ ពីរចនាបថភ្នំដាដល់រចនាបថបាយ័ន*។

អាំង ជូលាន, ព្រាប ចាន់ម៉ារ៉ា, ស៊ុន ចាន់ដឹប, (២០០៧), *ដំណើរជីវិតមនុស្សខ្មែរមើលតាមពិធីឆ្លងវ័យ*, ផ្សាយដោយហនុមានទេសចរណ៍ : ភ្នំពេញ។